

Waldemar Bernhard
Hinke Bergegren

Folket i Bilds Förlag, Stockholm 1950

Skriften gavs ut i serien *Banérförare* som redigerades av en kommitté med representanter från ABF, LO; SAP, SSU och Folket i Bilds Förlag. Skriftseriens redaktion var således socialdemokratiskt dominerad, vilket också ibland inte kan undgå att speglas i det som sägs och inte sägs i skrifterna. Inte desto mindre är de flesta skrifterna i serien läsvärda.

I serien ingår skrifter om Hjalmar Branting, Kata Dahlström, Axel Danielsson, Per Albin-Hansson, Fabian Månsson, August Palm m fl.

MF

Kommunistiska manifestet, socialismens katekes, slutar med en försäkran att arbetarnas mål endast kan nås med en våldsam omstörtning av samhället. Manifestet rekommenderar också arbetarna att erövra den politiska makten. När den 'svenska arbetarrörelsen kom till i slutet av 1880-talet, fanns representanter för båda dessa riktningar. Några ville med röstsedeln, det vita, fredliga vapnet, steg för steg omändra samhället. Några ville med revolutionära strejker och sabotage först lamslå samhället och sedan erövra makten. Dessa båda idéer förkroppsligades i två ledare, Hjalmar Branting och Hinke Bergegren. Det visade sig snart att Hjalmar Brantings väg var den rätta. Vad som skett på de senaste 50-60 åren är till sin innebörd en revolution. Skulle man på 1880-90-talet försökt gå den revolutionära vägen, hade snart den spirande arbetarrörelsen krossats och reaktionen satt sig ännu säkrare fast.

Hinke Bergegren förlorade — och det var lyckligt att så skedde. Men man kommer ej ifrån mannen. Den som vill göra en svensk kulturkrönika från tiden omkring sekelskiftet 1900 kan ej gå förbi honom. Man stöter på honom överallt.

Han var under denna tid Sveriges mest omtalade, mest omskrivna person. Han förekom i prästernas predikningar, i riksdagen, i revyerna, i skämttidningarna — och ständigt. Söndagsnisse hade en gång en bild av sin redaktion, alla satt slöa och trista, besökaren frågade varför? och svaret blev: Vi har inget att göra, Hinke är bortrest.

Han var Sveriges mest hatade och förföljda person, allas strykpojke. Erkännas måste att han ofta var ganska stryktäck, men de som deltog i det allmänna skallet mot honom tappade ofta besinningen, han blev föremål för löjliga, orimliga beskyllningar. Men Hinke var ej enbart negativ. Han har bland arbetarna gjort en god gärning inom områden som uppfostran, folkbildning; detta har oftast blivit förbisett. Han är värd en biografi, vi har råd att nu göra honom rättvisa.

Mina källor till denna bok har huvudsakligast varit Hinkes efterlämnade papper, som förvaras i Arbetarrörelsens arkiv. Hinke har varit sparsam med uppgifter om sig själv. Tillgängligt biografiskt material är endast några nedtecknade ungdomsminnen samt två små dagböcker från hans fängelsetid. Komplettering har nåtts vid läsning av samtida tidningar, nämnda i texten, samt genom undersökningar i landsarkiven i Härnösand och Göteborg, Stockholms stadsarkiv och Riksarkivet.

Slakten. Ungdomstiden

Carl Sandburg skriver: ”Biografier, mina herrar, bör begynna med en människas första andetag, när hennes ögon möter ljuset — sedan knoga på fram till hennes död, när dagens ljus blir släckt: och sålunda är boken färdigskriven — såvitt man inte går i omvänd ordning, börjar med döden och knogar bakåt mot födelsen.”

Jag börjar från början. Om den stund då Hinke Bergegren såg dagens ljus har jag dock bara en gata och ett datum att ge: Garvaregatan 1, Stockholm, den 22 april 1861. Jag kan brodera något genom att citera en födelsedagshyllning till Hinke från Erik Lindorm:

Du valde dig April
med åska och skiftande skyar
och solsken och hagelbyar
och storm som smäller till.

Det står skrivet, att arbetarnas frigörelse skall vara deras eget verk, men både Branting och Bergegren var överklass. Hinkes farfars far var en rik handlande i Härnösand, Johan Bergegren. Denne hade två söner, vilka båda blev präster. Hinkes farfar, Eric Johan Bergegren, föddes i

Härnösand 1768. Han blev sedan komminister i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm. Han var ryktbar som vältalare och blev också riksdagsman. Han gifte sig med ”dygdädla jungfrun”

Christina Beijer. De fick 8 barn⁷. Av dessa var Evald Theodor, Hinkes fader, den näst yngste, född 1826 och döpt av biskop Johan Olof Wallin. Farfadern dog tidigt, 1836, fattig, och K. Maj:t beviljade änkan och ”de fem oförsörjda barnen” ett extra nådår vid en komministerlägenhet i Nikolai församling. Änkan har sannolikt haft svårt att reda sig och de många barnen. Sonen Evald Theodor gick endast några år i läroverk, han måste 14 år gammal sluta skolan och börja som lärling i Brudins bokhandel vid Storkyrkobrinken. Hinkes fader lärde sig yrket och grundade, endast 23 år gammal, egen bokhandel, Drottninggatan 28 i Stockholm. År 1851 startade han även egen förlagsrörelse. Han synes som affärsman ha varit både djärv, klok och driftig. Han vågade sig på en så stor förlagsartikel som Macaulay's Englands historia, i fem band.

År 1854 vigdes han i Härnösand med Carolina Hillberg, född i Härnösand 1835. Hon var 19, han 28 år. Detta var alltså Hinke Bergegrens föräldrar. Vid moderns dop hade biskop Franzén och direktör Kempe stått faddrar. Hennes far var lagman Sven Hillberg, gift med Britta Stenling, Härnösand. Lagman Hillberg, Hinkes morfar, var en fin och förmögen man. Från ett besök i Stocholm skriver han till sin hustru om middagar hos sina vänner, statsråd, grevar och baroner. Han hade också bjudits av konungen till en hovfest.

Bokhandlare Evald Theodor Bergegren och hans maka fick sex barn, sex pojkar, varav den näst yngste döptes till Bernhard Henrik. Av Henrik gjorde skolkamraterna efter tyskt mönster diminutivet Hinke.

I en intervju, när han fyllde 65 år, har Hinke berättat några minnen från sin barndom och sitt hem. Han blev tidigt revolutionärt påverkad. Familjen hade flyttat till Malmskillnadsgatan. Där fanns en tunnel eller en gång, som gick ned till Klara kyrka. I denna mörka gång hörde han några arbetare tala om något mycket spännande. Karl XII:s staty skulle invigas i Kungsträdgården. Man hade byggt en läktare åt de förnäma, men folket trängde på så hårt, att polis och gardister fick göra chock mot massorna, som svarade med stenkastning. Statyn över den skägglösa dunderguden, för att citera Tegnér, invigdes 1868. Hinke var då 7 år.

Han berättar vidare att fadern var en vacker karl, en hjärtlig, lugn, stilla natur, ovanligt hemkär. Han levde för sin familj och sin affär. Han dog i tyfus, endast 44 år gammal. Hinke var då 9 år. På grund av smittorisken hölls fadern isolerad. Hinke mindes hur han låg och ropade på hustru och barn, men ingen fick komma till honom och han dog utan att ha fått ta farväl av de sina.

Till skillnad från fadern var modern så mycket livligare. Hinke visste att det på moderns sida fanns lappblod i släkten, hon och sonen var mycket mörka och han berättar att det är från henne han hade sin livlighet. Hon hade gått i högre skola, var fint bildad, konstnärligt och litterärt intresserad. Med fadern som bokhandlare och förläggare var det alltså i ett mycket intellektuellt hem Hinke växte upp. Om politik talades det aldrig hemma, liksom det inte heller förekom någon religiös påtryckning.

Hinke delade tidigt sin mammas litterära intressen och de läste dikter högt för varandra, Leopold, Kellgren, Stagnelius, Tegnér och andra klassiker. Modern var religiös, mycket försynt, hon gick aldrig i kyrkan, men varje söndag läste hon högt ur Wallins predikningar och sönerna gjorde henne en glädje om de satt och hörde på.

En mantalsuppgift från år 1860 berättar på sitt sätt att Bergegrens levde i välmåga. Utom familjen upptar förteckningen en bokhandelselev, samt tre tjänare, en dräng och två pigor. Efter faderns död visar bouppteckningen, som balanserar på 34 000 kronor, guld och silversaker till ett värde av 500 kronor samt dyrbara möbler och husgeråd. Behållningen blev dock för änkan och de sex minderåriga barnen endast 550 kronor. Modern hade egen, ärvd förmögenhet. Ett år efter mannens död säljer änkan bokhandeln.

Fru Carolina Bergegren hade råd att på en gång hålla alla sina sex söner i läroverk. Hinke

började i folkskolan, övergick sedan den 31.8.1871 till Nya elementarskolan, som ännu har samma lokaler vid Hötorget.

Bland Hinkes kamrater i denna skola, som sedan blev kända män, kan nämnas Karl Staaff, vars fader, kyrkoherden i Adolf Fredrik, en tid var skolans rektor, Oscar Levertin, Daniel Fallström, Edvard Fredin, Louis de Geer, Sven Scholander och några adelspojkar, som sedan kom att stå Hinke mycket nära, nämligen Gösta Liljencrantz och Axel Adlercreutz. Fem bröder Bergegren gick samtidigt i samma skola.

Jag har sett igenom skolans betygsböcker och funnit, att Hinke skötte sig bra med alltid goda betyg; termin efter termin litet a eller AB i alla ämnen. Största antalet lästimmar ägnas åt svenska och tyska, sedan franska och engelska, de sista åren läste han också latin och grekiska, i vilka ämnen han hade B.

Vid skolan fanns en litterär förening S. S. V. (Svenska språkets vänner), där Karl Staaff var ordförande och Hinke sekreterare. Till kretsen hörde också Oscar Levertin. I skolan blev Hinke religiöst påverkad och skrev högstämda, religiösa dikter. En lärare påverkade honom sedan i annan riktning. En morgon kom i stället för kristendomsläroaren i botanik, professor N. J. Andersson. Han läste i rabblande fart om Jesu uppståndelse och himlafärd, slog igen boken och sade: Det här tror ni väl inte på, pojkar? Professorn var chef för Bergianska trädgården, hade gjort berömda världsomseglingar och var tidigt anhängare av Darwins läror. Professorn hade två pojkar, skolkamrater till Hinke. En av dem blev sedan berömd som konstnären J. A. G. Acke. Med honom lekte Hinke ofta i Bergianska trädgården, då belägen vid Karlbergsallén, och ibland blev han inbjuden till professors arbetsrum. För den girigt lyssnande skolpojken berättade han om sina resor och om darwinismen.

Till konfirmationen gick Hinke och några andra ynglingar och läste privat för kyrkoherde Staaff. När han skulle gå fram, uppsökte han kyrkoherden och berättade att han för sitt samvetes skull ej kunde det. Men kyrkoherden övertalade honom att vara med — och så tog Hinke, klädd i frack och vit halsduk, nattvarden av Karl Staaffs pappa.

Hinke hade idel soliga minnen från sin uppväxttid. ”Hur härligt kan ej överklassbarn ha det!” skriver han. Om somrarna bodde familjen på Stora Frösunda, strax utanför Norrtull. Vid tolv års ålder fick Hinke lära sig köra och rida samt hjälpa till att ansa och rykta hästarna. Ofta körde han sin mor omkring i Haga i en liten vagn, förspänd med en ponny.

Hinke slutade i läroverket med sjätte klassen. Då hade han bara en klass kvar. De flesta av eleverna gick ej den sista, sjunde klassen. Höstterminen 1879 bestod sjätte klassen, Hinkes klass, av 48 elever. Av dessa fortsatte endast 13 i den sjunde klassen. Hinke hämtade sitt betyg först i januari 1880.

Konstkritiker. Informator. Utlandsresa. Blänkaren.

Hinke har mycket svävande och undvikande uppgifter om vad han gjorde efter skoltiden. Våren 1880 var han 19 år. I uppslagsböcker står det att han efter skolan reste utomlands och var borta flera år för att idka litterära och estetiska studier. Det låter bra, men är inte sant. Han stannade kvar i Stockholm och ägnade sig åt att läsa med skolpojkar, men han hade även tid att odla sina intellektuella intressen, denna tid särskilt konst. Han läste mycket om konst, besökte så ofta han kunde muséerna och gick på alla konstutställningar.

Genom sin släkt hade han norrländska förbindelser och det var väl på så sätt han kom att skriva i Gefle-Posten. I början av år 1881 blir han under signaturen Sten tidningens stockholmskorrespondent och konstkritiker. I sitt första bidrag behandlar han en utställning av Edvard Bergh. Därefter kommer en serie artiklar om en nordisk utställning i Borgerskapets enkehus vid Hamngatan. Han tycker om Georg von Rosen, är kritisk mot Hellqvist, tveksam

inför Hugo Birger, men erkänner den tekniska skickligheten. Han är förtjust i G. Rydberg och V. Forsell, men tycker att Odelmark är sötaktig med alltför blåa himlar. Han underkänner Jenny Nyström: ”Hon är alltför teatralisk.” Om sex akvareller målade av L. Zorn skriver han: ”Herr Zorn framtrölar glödande färger, som äro överförda med stor raskhet. Hans framställning är originell och måste respekteras. Han är ännu ung och mycket lovande och kommer helt säkert att göra stora framsteg.” Den tjuguariga konstkritikern spådde rätt om den tjuguetårige Anders Leonard Zorn. Utförligt och berömmande skriver han om Alfred Wahlberg, fast han tycker att han har fransk lokalton också över sina svenska landskap. Hinke blir rent av fosterländsk och tillägger: ”Skilda från sitt fädernesland synas de svenska Pariskonstnärerna vilja bilda svensk natur efter franskt mönster.” Den unge Hinkes konstkritik är förbluffande mogen och säker, artiklarna är välskrivna, med fint nyanserade omdömen.

Redaktören är förvånad över att Hinke ej begär något honorar och tillskriver honom: ”— — gör mig den tjänsten och skriv en räkning! Jag ber Eder därom. Kunde jag efter behag följa min egen önskan skulle Ni nog komma att finna, det jag sätter stort värde på Edra intressanta brev, som ovillkorligen utvisa, att jag i deras författare äger en erfaren och kunnig konstnär.” Redaktör Hedvall skriver ännu en gång och ber Hinke skicka räkning. Hinke behövde ej på bohèmers vis begära förskott. Han levde väl ombonad hos sin mamma och han skrev därför att konsten var ett djupt och allvarligt intresse hos honom.

Han är också på annat sätt flitig och verksam. Han läser mycket. Han skriver dikter och han planlägger romaner och skådespel. Hans framtidsbana ligger klar för honom — han skall bli författare. Idéerna spränger inom honom, sina dikter skickar han i avskrift till vännerna och han inviger dem i sina litterära planer. De forna skolkamraterna håller intim kontakt med varandra och Hinke ägnar stor del av sin tid till brevväxling.

Tyvär är inga av Hinkes brev bevarade, men han har sparat de brev han själv mottog och genom dem får man indirekt veta ett och annat om honom. När det gäller 19-20 års pojkar är det naturligtvis först och främst flickor det gäller, sedan kommer som god tvåa de intellektuella intressena. Från Paris skriver en skolkamrat, Rudolf Enblom, flitigt till honom. Han skriver om sin fästmö och man förstår att Hinke skrivit om sin och båda pojkarna är som det anstår deras ålder olyckliga. Man är också djupt livserfaren och vännen i Paris skriver: ”Jag har läst i en roman att om varje fästman skulle vara tvungen att berätta alla sina äventyr före förlovingen så skulle det ej vara så många som en hederlig flicka skulle vilja gifta sig med. Detta är sant, var lugn för det min vän.”

Det är något särskilt med vänskap i ungdomsåren. Man ger och man mottar från kritik, utan att vänskapen rubbas, en kamratkritik som eggas och gör nytta. Till en vän i Jakobsberg har Hinke skickat sina dikter och vännen svarar: ”Oss emellan sagt, så är jag ej så förtjust i din diarré-rika poesi, ej förtjust i sådana uppkastningar.” Hinke skickar andra dikter till honom och de fortsätter korrespondensen.

Han har en kusin, Svea, i Härnösand. Här är uppskattningen annorlunda. Flickan skriver: ”Varför kom du ej hit? Det skulle ha varit så roligt att fått filosofera med dig och läst litet i din ungdomliga, svärmiska själ. En liten fågel har sjungit för mig att du blivit poet och dina skaldestycken ville jag så gärna läsa.” Det är ett intelligent brev och man får i fortsättningen en rar bild av en nittonårsflicka, som går i skogen och läser Topelius och varsamt, med många kringgående satser, vill lista ut om kusinen har något ”föremål” i Stockholm.

Våren 1881 lämnar han Stockholm. Jag vet ej varför, kanske det var en flicka som lockade eller kanske han ville skaffa sig egna inkomster, stå på egna ben. Det är första gången han flyttar från sin mor, han är moderns älsklingsson, skötsam och hemkär, outtröttliga talade de med varandra om böcker, konst och poesi. (Den yngsta brodern skall bli musiker, en broder har som ung sjökadett fallit från masten ned i däck och skadat sig till döds, en broder skall bli jägmästare, två andra affärsmän.)

Hinke blir informator på en större herrgård i Sörmland, Hallunda, där en av hans skolkamrater, Gösta Liljencrantz, har sitt hem — och yngre syskon i skolåldern. De brev till Hinke, som finnas bevarade, är från våren 1881 och till årets slut adresserade till Hallunda. Hans nya roll som informator blir en sensation för vännerna och han bombarderas med brev.

Många av pojkarna, som kommit in i ett tråkigt förvärvsarbete, avundas honom och ger honom elaka gliringar. Han skriver på sin nya pjäs, det vet också vännerna om. Kamraten i Jakobsberg skriver: ”Arbetar du annars mycket? Jag hoppas din pjäs lyckas för dig. Lev väl, frodas, ät, drick och sov som en äkta kunglig republikan, vilket jag hoppas du fortfarande är. — Du är väl mycket ute och festar med Liljencrantzarna och andra grannar?”

En annan kamrat skriver: ”Hur kan du ha det nu, därute på Hallunda? Jag hoppas du mår förträffligt med din grevinna och dina disciplar? Du rider väl mycket med baron L. och vråker dig i hans kalesch? Studerar du flitigt i dina skolämnen? Det är allt nödvändigt för dig nu. — Klå ej Gustaf Horn för mycket, han blir så arg.”

Han brevväxlar med en kamrat, som flyttat till England, Gustaf Axel Tottie. Han vill att Hinke skall skicka hans betyg efter honom och slutar lakoniskt: ”Du är väl ute och roar dig varenda dag nu kan jag tro?” Varav man kan dra den slutsatsen att Hinke ej var känd att vara någon asket och tråkmåns.

Han undervisar, han läser och studerar. En vän skriver: ”Du ber mig rekommendera någon engelsk roman. Läs *The Vicar of Wakefield* av Goldschmidt eller *Martin Chuzzlewits* av Dickens, samt, naturligtvis, Shakespeare. Ett häfte av *Longfellow* kan jag skicka dig. Någon bok i astronomi har jag ej, men kan skaffa dig. Jag tillönskar dig en god Horn-cigarr och en mörk Hallunda-toddy.”

Från Uppsala skriver hans äldre bror Herman, som efter studenten nu ligger vid universitetet. Det viktigaste i brevet uttrycker häpet: ”Vem tror du jag mötte på gatan om ej friherre Liljencrantz?”

Hans yngre broder Evald, som bor hemma, skriver ofta, men han får ständigt kommissioner av Hinke. Evald skriver: ”Jag skall skicka dig glasögonen, men du kunde väl någon gång skriva till mig, utan att lassa på mig en massa ärenden!”

Av brevet får vi veta att Hinke redan nu måste använda glasögon och han var nog en mycket tjusig informator, beprydd med glasögon, som lagom antydde förlästhets, mörk, smärt och elegant. Troligen gick han omkring och var ”demonisk”, med ungdomlig oro i blodet. Han uttrycker sig ambivalent, ena stunden är allt ljuvligt, strax därefter vidrigt.

Denna tid har han börjat skriva ”fonetiskt”, det skämtade Branting med tio år senare och nu anmärker en skolkamrat: ”Först en fråga, varför stavar du bärg och vädersträck men däremot till min överraskning sydvest, onekligen vore det mera pikant med sydväst. — Din klagan över naturens hemska skönhet tyder på att du är överansträngd och alltför mätt av för mycket gott och dessutom är ditt sinne icke i riktig jämvikt, då du börjar med att klaga för en vän över den hemska känsla, som naturen bjuder och i samma andedrag säger: du kan inse att jag har trevligt här. Kära Hinke: Du är en estetisk frossare, slukar allt som kommer i din väg, men dina smältorgan äro icke rätt mäktiga att arbeta med högtryck. Du borde skickas till mitt kontor, för att på Mercurius heliga trefot genomgå en månads andlig svältkur. Det skulle göra dig gott. Din hetshunger har kommit dig att sluka explosiva projektiler.”

På sommaren 1881, medan Hinke är i Hallunda, öppnas en stor konstutställning i Göteborg. Han vill resa dit, skriver till Gefle-Posten och får omgående fullmakt och journalistkort. Han begär fritt ett par dagar och reser. På tåget från Stockholm får han sällskap med en skara konstnärer, på väg till vernissagen. I sitt första resebrev skriver han livfullt om tågresan, som tog 14 1/2 timme. Konstnärerna fördriver tiden med sång och upptåg, alla medpassagerare trodde det var ett resande teatersällskap. Från Hallunda skriver han fem långa artiklar om

utställningen. Det är förbluffande god konstkritik, måttfull och sansad. Jag måste här förbigå den, vill endast nämna vad han skriver om O. Arborelius. Han har med 14 tavlor på utställningen, men lever i armod, får inget sälja och de 14 tavlorna skall lottas bort. Hinke beundrar Arborelius och slutar: ”Då en konstnär vill söka giva en framställning av den oss omgivande naturen måste hans öra vara vaket för dess hemlighetsfulla viskningar, hans öga skärpt för dess former och dagrarnas skiftningar och hans känsla berörd av den skönhet, som speglar sig i denna värld. Det är dock icke nog att ha trängt in i naturens innersta och med full konsekvens uppfattat vad han sett, han måste också kunna framställa det så som han känner det. Men allt detta har Arborelius kunnat.”

Brev till Hinke visar att han i slutet av år 1881 har planer att resa ut i världen. En kusin skriver till honom och talar om att en biljett Stockholm-Lübeck, andra klass med båt, kostar 36 kronor. Samtidigt ber kusinen få låna 25 kronor. ”Du har ju goda finanser.” — ”Jag tänker på ditt lyckliga tillstånd där borta på Hallunda, där du, omgiven av en skön, hälsobringande natur, frossar i nästan allt det goda livet har att bjuda på och först och främst av kärlek — — —.”

Hinke lämnar sin plats som informator. Men han reser ej genast. Ungdom är ungdom och nu har han fått andra planer, han skall bli skådespelare och börjar i Malin Svenssons dramatiska skola. Han genomgår en mindre kurs, och på våren 1882 skall han resa utomlands för att studera teater och konst. Han tar ej båt till Lübeck utan tåg till Köpenhamn. Han är 21 år gammal och det är hans första utlandsresa.

Den ömma modern ängslas för sonens resa ut i världen. Genast efter sin ankomst till Köpenhamn skriver han till modern och får omgående svar den 6 mars. ”Tack för brevkortet, stor glädje gjorde det mig. Min oro för dig är nu nästan borta, men hur svårt det kändes, när jag såg sista skymten av dig kan du ej fatta. En tyngd vilade över mig, ända tills jag morgonen därpå kom in i ditt rum och fick se alla dina kära böcker och kartorna, som du så ivrigt studerat om aftnarna och vid tanken på hur allvarligt du beräknat hur långt du kunde resa, och hur pass din kassa skulle räcka till, fick gråta, och så blev jag lugnare. — Jag glädde mig åt din beundran i Thorvaldsens museum. — Farväl nu, min älskade Henrik, lev glad, tacksam och lycklig och sänd ibland en tanke till hemmet och din tillgivna Moder.”

Han fortsätter till Berlin, där han på Krollteatern får se en stor utställning av den ryske konstnären Weresjtsjagin: ”Det var en högtidsstund, som grep mig underbart”, skriver han. Han reser sedan omkring och tittar på konst i Dresden, Kas-sel, Frankfurt a/M., Köln och kommer så småningom till Paris. Han går på teatrar och berättar att han förstår det mesta av vad som sägs. Om dagarna går han på de stora konstmuséerna Louvre och Luxembourg, och han skriver långa brev hem till modern om vad han ser.

Till Paris får han ett brev från sin vän Gösta Liljencrantz, som talar om att skolföreningen S.S.V. firat sin högtidsdag och att alla kamraterna hälsar till honom. ”Jag har talat med grevinnan H. och hon hälsade så mycket till dig, men jag förmodar du erhållit brev. Jag förmodar också att du roar dig av hjärtats lust i Paris och att när du kommer tillbaka du är en fullfjädrad fransman i elegans. — — Jag kan hälsa dig så mycket från Amanda, hon har nu slutat i cigarrboden.”

Från Paris reser han hem över Bryssel, där han också studerar konst. Här hade han en annan stor upplevelse. Bryssel blev för Hinke vad Damaskus var för Paulus — han blir omvänd till socialismen. Han berättar att han blivit bekant med en belgisk konstnär, som han flitigt umgås med, och som gjorde honom bekant med de nya socialistiska läroren och tar honom med på revolutionära möten.

Han köper och läser Kommunistiska manifestet i dess första upplaga och andra socialistiska skrifter.

Han fortsätter resan över Rotterdam och Hamburg och i juni är han åter hemma. Han berättar

för modern om de nya idéer han mottagit i Bryssel och att han nu tänker ägna sig åt arbetarfrågan. Det hade modern inget emot, hon var glad att han slagit ur hågen sin avsikt att bli skådespelare.

Man får väl tro honom, då han säger sig ha blivit socialt väckt i Bryssel. Men någon skakande upplevelse synes det ej ha varit. De närmaste åren finns i hans korrespondens och anteckningar ingen antydning därom. Han är fortfarande överklassynglingen, som umgås i förnäma adelsfamiljer. Bland Hinkes papper finns bevarade några små inbjudningskort, som modern erhållit åren 1882—83. ”Överste och fru Klingenstierna inbjuda fru Caroline Bergegren med söner till middag.” ”Inbjudan från familjen Adlersträhle till fru Caroline Bergegren med söner.” ”Carl och Zelma Bolinder ha äran inbjuda fru Caroline Bergegren med söner till middag”. Från en annan stor industriidkare, direktör John Bernström på Separator, kommer också en invit.

Om socialismen lyser med sin frånvaro, så läser han så mycket mer i andra ämnen. I en anteckningsbok från denna tid har han flera sidor med böcker han läst, boktitlar på franska och tyska, vetenskap, astronomi, utvecklingslära. Han är nu ”litteratör” till yrket, han skriver, skriver, men inget vill riktigt lyckas för honom. Han är ungdomlig och kaotisk, försöker sig i vitt skilda ämnen, stämningar och stilar växlar. I ett brev från kusin Svea får vi se något av detta: ”Du skriver till mig: 'Ingen seger utan strid, säger ordspråket så sant som kärleksfullt, ty vad vore vi väl om vi aldrig träffade motstånd. Så må vi ock alltid akta våra motståndares sak och jag ångrar djupt att jag ej städse förstått göra det. Men så glädjes jag så mycket mer över att jag gått framåt i sanning och kärlek.' Denna din självbekännelse är mycket olika ditt vanliga, häftiga tal, som jag aldrig varken gillat eller förstått. Jag har dock alltid tänkt, att du varit ädel och dina strävanden redbara och människovänliga. — Du, Henrik kommer att göra den bildade, fina världen glädje.”

Kusinen är förälskad, men Hinke är för varmblodig för att kunna ha en fästmö på avstånd. Bland hans papper ligger många brev från flickor, även från en som är svartsjuk och försmådd och kallar honom usling och karaktärlös. En kamrat, student, skall på bal och vill ha med Hinke: ”Det skulle vara roligt att ha någon i sällskap, som känner fruntimren där.” Hinke gör anteckningar om vilka flickor han skall träffa och Amanda och Augusta omväxlar med fröken Silfverhjelms och annan grannlåt.

I sin dagbok antecknar han: ”På Jakobsbergsgatan 13 c finns ett kafé med nattservering. Där gick fröken Wikander in omkring kl. 1.” I uppslagsverket Folkrorelserna omtalas att Bergegren var gift med Gunlög Wikander. Artikeln är signerad G. H. men författaren nämnde inget om

giftermål, det gjorde redaktionen i ett tillägg, som råkade bli felaktigt. Det verkar spöklikt att se, att när han skulle ha gift sig med denna dam, som en blind slump ger honom, han verkligen kände en fröken Wikander, som han nattetid spionerade på.

Litteratören Bernhard Henrik Bergegren skickar flitigt skisser och berättelser till tidningar, något blir antaget, men det mesta kommer tillbaka och han klagar i sina brev. I anteckningsböcker skriver han repliker och små dialoger att senare användas, utkast till romaner, pjäser och noveller. Till exempel: ”En kärleksdröm. Handlande om en grevinna och informatorns kärlekssaga under en sommar.” Här är säkert brännbart stoff från hans vistelse på Hallunda. I brev ger hans pojkvänner — som vi sett — ofta gliringar om hans grevinna.

I en stor anteckningsbok om 192 sidor har han gjort sig en verslära, de stora klassikerna får lämna exempel på olika versmått. Han har många citat på femfotad jamb, han har nämligen börjat skriva ett versdrama. Han arbetar också med ett skådespel från medeltiden, ”Undret”, samt ett lustspel, ”Stadsfiskalen som privatdetektiv”. Det sista skickar han under pseudonymen Johannes Griph till flera teatrar, men lyckas ej få det antaget.

1884 har han ett nytt skådespel färdigt. ”Det angår ingen”. Han skickar det till sin vän och skolkamrat Oscar Levertin i Uppsala, nybliven fil. kand. Levertin går med pjäsen till Almqvist & Wicksell, men får om några veckor nej. Han meddelar Hinke detta och är arg: ”Mesar, rädda för akademi-staten.”

Motgången gjorde Hinke mycket besviken. En vän skriver från Menton och söker trösta honom: ”Du klagar på de litterära förhållandena. Vad dig angår bör du icke misströsta. Huvudsaken vore att du finge ut något och få tillfälle att skälla bra i någon tidning. Jag tror det skulle vara oändligt nyttigt för dig att få utlösa en mängd galla, som nu bara besvärar dig själv.”

Hinke gör denna sommar sin värnplikt vid Kongl. Svea livgarde.

Året därpå, 1885, lyckas han få en tidning att skriva i, en radikal veckotidning ”Blänkaren”, men han skriver inte av sig någon helig ilska. Tidningens redaktör hette Georg Lundström, sedan känd som Jörgen i Figaro. I Blänkaren skriver Hinke en serie äktenskapshistorier, som han senare gjorde en bok av med titeln Bältespännare. Påverkade av Strindberg, vars ”Giftas” året förut kommit ut och blivit åtalad. (I Blänkaren avhånas Stockholms bokhandlare, som vägrat att sälja andra upplagan av Giftas.) Tidningen har goda medarbetare, Strindberg, Herman Bang, Isidor Kjellberg, Edvard Fredin m. fl. Strindberg skriver om ett besök i Rom. Under sina vandringar träffar han på det hus ”där Gustaf IV Adolf dog och där Gustaf V också borde dö.” Blänkaren har sakliga artiklar om socialismen och behandlar synnerligen utförligt och instämmande de nymalthusianska idéer, som Knut Wicksell och Anton Nyström framförde.

Partimedlem. Giftermål. Södertälje. Verdandidebatten.

År 1886 går Hinke in i Socialdemokratiska föreningen i Stockholm. Han tar genast livlig del i diskussioner och händelser. Blir särskilt god vän med Fr. Sterky och dr A. F. Åkerberg. Han hade ej varit medlem i föreningen så länge, förrän han blev utesluten (tillsammans med Sterky, Åkerberg och två andra). De uteslutna hade fronderat mot August Palm, som då var redaktör för Social-Demokraten. Sterky föreslog som redaktör J. M. Engström och Hinke lovade att om Palm kom bort skulle han medarbeta gratis. Majoriteten inom föreningen bestod av arbetare. De kom till mötena torftigt klädda i blusar och vegamössor. Hinke och Sterky var förmögna, de gick även om vardagarna i jackett och hög hatt och arbetarna misstrodde denna överklass. Sterky var så fin att han kom till mötena i eget ekipage. Ordföranden, arbetaren E. Nordman, föreslog att föreningen aldrig skulle ta upp till behandling något förslag från dessa främmande herrar.

De uteslutna bildade en ny förening — Socialdemokratiska Samfundet — och började i juni 1886 utge en konkurrenttidning till Social-Demokraten Nya Samhället, där även Branting medarbetade.

I denna tidning möter vi för första gången Hinke som socialist. Under märket B.H.B. skriver han om ”Bonden och jordbruksarbetaren”, där han särskilt berömmar en uppsats av Branting i bondefrågan. Hinke publicerar även novellen ”Ett offer”. En flicka förförs av sin arbetsgivare, blir bortkörd — och blir socialist. Välskriven, men med schablonmässig tendens. Tidningen upphör i september samma år och de båda föreningarna sammanslås under namnet Socialdemokratiska förbundet.

Oväntat flyttar Hinke år 1886 från Stockholm och bosätter sig i Södertälje. Han var inbiten stockholmare, lokalpatriot. Modern skriver till honom: ”Det är så underligt att vi äro skiljda, vet ej vad du skall göra i Telje? Din tillgivna moder.” Det är Oscar Levertin, som ger svar på frågan. Levertin skriver till Södertälje och är synnerligen angelägen att få träffa Hinke. ”— jag vill bjuda både dig och Catarina på supé. Din vän Oscar.”

Modern visste ingenting om Catarina. Det är sonens blivande hustru, som bor i Södertälje och lockat Hinke dit. De gifte sig sedan den 16 september 1886. Hon hette Anna Cajsa Gustafsdotter, född i Sil, Västergötland den 9 mars 1856, dotter till lägenhetsägaren Gustaf Andersson och Maja Larsdotter. Farfadern hette Anders Hansson Wik och dennes föräldrar var soldaten Anders Wick och Annicka Svendsdotter. Hustrun bytte ut Cajsa mot Catarina, som hon kallades de första åren av äktenskapet, sedan blev det Nickan, diminutiv av Anna — Annicka.

Hon hade en mycket bristfällig skolbildning, familjen var fattig och hon måste tidigt börja försörja sig, kom helt ung till Stockholm, först som uppapperska, sedan anställd i en cigarraffär. För Hinkes mor, den fint bildade och förnäma lag-mansdottern, var detta äktenskap en stor besvikelse, och hon var alltid en smula kort mot sonhustrun.

I Södertälje etablerade sig Hinke Bergegren först som gymnastiklärare; han var entusiastisk för den lingska gymnastiken och bland eleverna fanns stadens blivande borgmästare, Jakob Pettersson. I Södertälje höll han sina första offentliga föredrag på nyåret 1887, ämnet var, för att direkt citera honom, ”arbetar-, sedlighets- och kvinnofrågan”. Södertäljetidningen ”Gripen” är indignerad, i kyrkan predikar prästen mot honom och kallar honom ”var kvinnas niding”.

En skolkamrat, som tecknar sig Knutte, skriver flitigt till Hinke från Uppsala. Han berättar bl. a. om en diskussion mellan Knut Wicksell och professor W. Rudin i barnbegränsningsfrågan. Den, som rekommenderar preventivmedel, sade Rudin, ”vill göra Eder till *mördare* genom att med hemliga konstern redan i moderslivet mörda det liv Gud vill ha fram i världen.” Vännen fortsätter: ”Föreningen Verdandi ämnar nästa vecka anordna ett allmänt möte i sedlighetsfrågan. Vad det vore bra om du kunde komma hit och tala några sanningens ord till dem. Att du kastat dig in i striderna och riktigt duktigt äcklat de maktägande torskarna gläder mig. Bara du inte blir utvisad från Södertälje!”

Det diskussionsmöte Hinke blir påstött om hölls i Uppsala den 2 april 1887. Ämne för debatten var ”Vilka äro de viktigaste önskemålen i sedlighetsfrågan?” Mötets ordförande var Mauritz Hellberg och inledare fil. kand. V. Carlheim-Gyllenskiöld. Han gav en historisk exposé över sedlighetsbegreppet hos skilda folk, berörde Georg Brandes krav på större tolerans i sexuella saker, vilket borde göra prostitutionen överflödigt och refererade Strindbergs opinion för fria könsförbindelser.

Hinke Bergegren, som rest upp från Södertälje, började diskussionen. Han talade fritt och Hellberg har efteråt intygat, att det var ”ett bravurmässigt framfört anförande”. Enligt det stenografiska protokollet, som föreligger tryckt, yttrade Hinke i sammandrag följande: ”Man beskärmar sig i våra dagar över osedligheten, så man kan tro att förra generationen levat som änglar, men att de ej varit könlösa förstår vi av mycket. Ett år i slutet av 40-talet låg på Stockholms kurhus mer än 50 flickor under 15 år för behandling av veneriska sjukdomar. Jag vill ej berätta om den tidens liv på bordellerna, men jag kan nämna att även åkardroskorna användes, det kallades av kuskarna att ”köra porslin”. Och det är från våra föräldrar som de prostituerade till stor del får sina inkomster, från de ”sedliga” äkta männen. Det är ej sämre nu än förr, men det är dåligt, många unga hänge sig åt utsvävningar och de onaturliga lasterna äro rätt vanliga. Men felet ligger i pryderiet, att man ej får tala om naturliga saker. En dam får säga ett så förfärligt ord som mörda men av sedlighetskäl ej namnet på könsdelarna.

Föregående talare nämnde länsherrens rätt till de livegna kvinnorna. Detta har efterträtts av att arbetsgivarna ofta, med hot om avsked, tvinga sig på de anställda arbeterskorna.” Hinke opponerade sig mot Strindbergs tal om att de prostituerade valde sitt yrke av böjelse — de äro i stället ofta förförda mot sin vilja. Att rädda de s. k. fallna kvinnorna är svårt. Det blir för starkt ombyte från ett rikligt könsliv till ingenting. Flickorna på räddningshemmen borde åtminstone få ha en älskare. Hinke betvivlade vad inledaren sagt, att de bildade kvinnorna var

mera blygsamma än andra. Han hade själv haft ett förhållande med en flicka av bättre familj och fått inblick i mycket. Har man i 20-årsåldern fästmö borde könsumgänge vara tillåtet. Annars blir det lösa förbindelser och männen bli fördärvade genom umgänge med prostituerade. Opinionsen med dess falska pryderi måste ändras och föräldrarna bära ge sina barn kunskap om kroppens naturliga funktioner.

Kand. J. Lilliehöök yttrade: ”Den kristna sedeläran är rigorös, denna trånga och vid den yttre formen bundna uppfattning, som legat som en mara över människorna under århundraden. Könssdriften kan ej ostraffat undertryckas, den är berättigad i och för sig själv, men barnantalet bör begränsas.” Gustaf av Geijerstam instämde med Lilliehöök och Oscar Levertin sade, att finns bara en själens renhet, kan man ej stämpla en människa som osedlig om hon har en fri förbindelse. Bergegren höll ännu ett anförande, där han kortfattat ytterligare poängterade ett par punkter i sitt första anförande. Motståndarna, teologerna, ansåg att varje förbindelse, som ej direkt avsåg barnalstring, var syndig och ett brott mot Gud. Sedligheten, sade professor Rudin, kan bevaras hos ungdomen genom gymnastik och kallt vatten.

Denna debatt, som gjorde Hinke riksbekant, var en tid allmänna samtalsämnet över hela landet. Det är misstag att tro att Hinke var huvudfiguren i debatten. Han väckte ej någon storm hos teologerna, den lilla kritik han fick var mycket hovsam. Det var Lilliehöök, som fick motta de skarpaste huggen. Hela denna tama och akademiska debatt skulle ingen människa brytt sig om, knappast kommit ihåg, om ej den sedliga och kristliga högertidningen ”Fyris” slagit alarm med en hysterisk och lögnaktig artikel, som avtrycktes av andra tidningar. De som ej närvarit på mötet tog denna artikel för gott, och hela Uppsala blev som en kokande gryta av indignation, inte bara mot talarna, utan mot alla icke ”rättänkande” som varit åhörare. Det blev disciplinstraff vid Universitetet för Verdandis styrelse och för talaren, social bojkott i familjerna mot släktingar och anhöriga.

Hinkes vän och rapportör i Uppsala skriver ett brev på 26 tätskrivna sidor. ”Det går ej att säga sin mening här, man skulle bli både socialt och ekonomiskt bojkottad. Du är lycklig du Hinke, med dina pengar, din oberoende ställning. — Det är resultatöst att tala ut med folk. Därtill är tiden ännu ej mogen, folk bli bara arga. Du är ute 50 år för tidigt. Wicksell är slugare än du, han kan använda fina omskrivningar, han inser att man ej kan vinna allt på en gång, man måste mata i folk nya begrepp om saker skedbladvis. Men du Hinke vill tvinga barnungen att ta hela satsen på en gång.”

I en intervju omkring 35 år senare berättar Hinke om Verdandi-debatten. ”Jag begärde ordet, men mottogs med hyssjningar och stampningar. Jag talade emellertid till slut och fick dem att tåga. Särskilt förtörnade blevo alla välsinnade, då jag replikerade en präst, som under diskussionen hade anbefallt Jesus som föredöme i sedlighetsfrågan, med den stilla erinran, att vi inte vet något om huruvida Jesus haft något förhållande till något fruntimmer.” Det är bara ”i minnets ljus” Hinke är så frispråkig 1887. Enligt det stenografiska referatet sade han i sitt andra inlägg i stället: ”Man känner inget om Jesus personliga förhållande.” Att han blev mottagen med oväsen är fantasi. Föreningen hade bestämt att inga applåder, inga yttringar av bifall eller misshag, fick förekomma, vilket ordföranden meddelade vid mötets början. Ingen hade anledning att hyssja, när Hinke begärde ordet, han var fullständigt okänd i Uppsala.

I en insändare i Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning 28/4 1887 bemöter Hinke de överdrivna ryktena om debatten. Det, som sades, var städat och inlindat. ”Jag må med skam erkänna, jag ägde ej mod att tala fritt, utan begagnade mig av konventionella omskrivningar.” Det han sade om det sedliga tillståndet i Stockholm och som ansågs så förfärligt, var ordagrant taget ur en broschyr av kyrkoherde Ekdahl 1866 ”Om osedligheten i Stockholm”.

I ”Socialdemokratins århundrade” presenterar Branting Hinke Bergegren: ”En ung student, som tänkte sig en litterär bana och som första gången (Verdandidebatten) vunnit en viss ryktbarhet genom utmanande yttranden för absolut obunden könsfrihet.” Branting gör här

Hinke felaktigt till student och hans karakteristik av Hinkes debattinlägg är betydligt överdriven.

*Redaktionssekreterare i Social-Demokraten.
Under röd flagg. Kongressen 1891.
Proletären. Norberg.*

Hinke flyttar tillbaka till Stockholm sommaren 1887. Han inriktar sig nu på en journalistisk, social verksamhet. Vill lära sig journalistyrket och går en tid som novis på Aftonbladet, där Jeurling är redaktionssekreterare. ”En storartad läromästare” är Hinkes betyg. Han har börjat läsa Marx och Engels och från utlandet skaffat sig socialistisk litteratur, som ej fanns att köpa i Stockholm. Han sysslar med översättningar, bl. a. En Folkfiende av Henrik Ibsen och Niels Lyhne av J. P. Jacobsen. Sina första föredrag i Stockholm håller han hos murarfackföreningen, som hade lokal på Smålandsgatan, ämnena är ”Dr Anton Nyströms förhållande till socialismen” och ”Arbetarkvinnornas deltagande i arbetarrörelsen”. I Arbetarinstitutet höll han två föredrag i sedlighetsfrågan. Han höll också andra, offentliga föredrag, som blev mycket uppmärksammade, högertidningarna började nu med den hätska kritik, som skulle följa honom de närmaste 30 åren. Den 24 april 1888 skriver Svenska Dagbladet: ”— — — han predikade under ett par timmar köttets evangelium. Föredraget var rått och fräckt. Säkert är att något mera cyniskt till innehåll och i framställningssätt har aldrig utslungats från en talarstol i Stockholm.”

I november 1887 planerar Hinke att utge en stor skriftserie i allmänbildande ämnen för massspridning bland arbetarna. Häften skulle kosta 10 öre och Hinke åtar sig företagets ledning och att stå den ekonomiska risken vid eventuella förluster. Han skriver om sina planer till August Strindberg och ber honom medverka. Redan bestämda häften var ”Om anarkismen” av Krapotkin, ”Teosofien” av A. F. Åkerberg och ”Sjukdomarnas betydelse för äktenskapet” av dr Berger.

På detta svarar Strindberg från Klampenborg den 18 januari 1888. ”Herr H. Bergegren. Till svar å Eder ärade skrivelse vill jag meddela att företaget skulle lockat mig om Krapotkins Anarkism kommit ensam utan Charlatanskan Blavatsky's och lurades teosofi. Jag, som sett hela äventyrets uppkomst och skrivit om det i Neue Freie Presse, vill inte vara med om att göra progaganda för omenstruerade blåstrumpor, på andra villkor än att jag får skriva om Qvinnofrågan enligt evolutionsfilosofien, d. ä. enl. den världsåskådning, som hemligen eller öppet, är alla framstegsmäns. Vill Ni veta mina meningar om teosoferna så låna ett manuskript av Clas Loostrom, av vilket han äger dublett, och som kallas ”Genvägen”. Under avvaktan på vidare meddelande, Högaktningsfullt August Strindberg.”

Hinke svarar, att han är tacksam för en skrift i Kvinnofrågan. Han tycker också illa om teosofien, men anser ej att en saklig framställning bör bli någon progaganda. Det var ett mycket gott uppslag Hinke kom med, men inget genomfördes. Om nu uppslaget var Hinkes? 1888 startar nämligen Verdandi sin skriftserie, små häften till ett pris av 10 öre.

Påskdagen 1888 bildas i Stockholm en antireligiös förening ”Utilistiska samfundet”, i vilken Bergegren och Sterky blir medlemmar. Hinke hade utgått ur statskyrkan den 31 november 1886. Den nya arbetarrörelsen var fientlig mot kyrkan, därför att prästerna socialt ställde sig på reaktionens sida. Deras Gud var polisskyddad och åtal för hädelse haglade. Tidigare hade Geijer åtalats för att han kallat treenigheten en metafysisk spetsfundighet, Palmær (med samma förnamn som Bergegren, Bernhard Henrik) åtalades för det han påstått att Gud gäspat; sedan kom Strindberg, Wicksell, Danielsson, Branting, Lennstrand och många flera. På Mosebacke anordnade Utilistiska samfundet ett protestmöte, besökt av 1.200 deltagare, där Branting, Bergegren, Lennstrand, Palm talade. En resolution, skriven av Branting, antogs: ”Staten bör icke ha rätt att vare sig gynna eller motarbeta någon viss mening i eller om

religionen. Vetenskaplig upplysning är det säkraste medlet mot religiös och annan vidskepelse. Men massorna böra först och främst inrikta sig på de sociala och ekonomiska frågorna.”

Det sista kunde vara en avi till Hinke Bergegren, som huvudsakligen talade i sedlighetsfrågan omväxlande med antireligiösa och antimilitaristiska föredrag.

Våren 1890 öppnas Världsutställningen i Paris och Hinke reser dit som Social-Demokratens korrespondent. Från Paris skickar han målande och livliga skildringar; om själva utställningen skriver han ej mycket. Han diskuterar fördelar och nackdelar med dessa stora utställningar och intar en kritisk hållning. För de lägre klasserna blir allt kännbart dyrare, fattigdom och prostitution ökas.

Mannen träffar ofta ”den rätta” först efter giftermålet. Hinke reste till Paris tillsammans med en kvinnlig journalist och författarinna. De var hetsigt men kortvarigt förälskade i varandra. Båda talade en god franska, hon läste samma böcker, hade samma åsikter. Före resan olycksfallsförsäkrade de sig för vardera 5.000 kronor.

På sommaren 1890 blir Social-Demokraten daglig, Branting är redaktör och Hinke ingår som redaktionssekreterare. Men de båda har olika åsikter i mångt och mycket. Hinke stannar ej länge i tidningen. På kontrahentförsamlingens möte i början av november samma år säger han upp sin plats. Som skäl angav han att han ville ha mera tid till studier och till muntlig agitation. Branting tackade för sin del den avgående medarbetaren för den nit och plikttrohet han ständigt visat och betonade särskilt att det goda förhållande, som städse rått dem emellan, på intet vis rubbats av de rent principiella meningsskiljaktigheterna. Ordföranden tackade även Bergegren, och hela församlingen reste sig och gav genom långvariga applåder sitt bifall. (Social-Demokraten 4 november 1890),

Hur kom det sig att två ”överklassare” som Branting och Bergegren ställde sig i spetsen för kroppsarbetarnas krav mot samhället? Ställa sig i spetsen? Den första tiden blev det mera att gå efter och mota på. Arbetarna var att börja med ganska motsträviga. De tillhörde liberala föreningar, ofta tillsammans med arbetsgivaren, de var undergivna och ansåg att det ej tillkom arbetarna att sätta sig upp mot överheten. Liberalerna och en klick själfulla arbetsgivare var ”arbetarvänliga”, och ivrade för att utjämna ståndsskillnaderna. Men de såg endast en väg: bildningens. Arbetarna skulle höjas moraliskt. De nya socialistiska läroarna rörde vid något, som var tabu för liberalerna — en annan egendomsfördelning — löner, arbetstid, mat, bostäder. ”Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.”

Hinke sade ofta, att han ”trodde på ärftligheten”. Hinkes äktenskap var barnlöst. Han har sagt en gång, på skämt eller allvar, att han ej ville ha några barn: ”Finge jag en son kunde jag riskera att han blev präst som min farfar.” Han förbisåg att det ej fanns något ”ärftligt”, som gjorde honom till revolutionär. Hans föräldrar tillhörde den förhatliga bourgeoisin, hans moder var därtill pietistiskt religiös. I uppväxtåren umgicks han enbart i förmögna officers- och adliga kretsar. Bergegren vann ingen ekonomisk fördel genom att ansluta sig till arbetarrörelsen — tvärtom. Han var tvungen att djupt sår sin mor. När han vid en konflikt hos Bolinders 1890 skulle för Social-Demokraten referera ett strejkmöte, kunde den livlige journalisten ej sitta tyst, utan höll ett revolutionärt tal till arbetarna. Vid en strejk hos Separator införde han en bild i Brand av verkstäderna med texten: Ingången till helvetet. Hos båda direktörerna hade han tidigare med modern varit på galamiddagar. Hinke omtalar att modern 1882 gillar hans val att ägna sig åt arbetarfrågan. Efter moderns död berättade han: vi hade olika åsikter om allt.

Kan små händelser verka livsavgörande? Hinke nämner som ett outplånligt barndomsminne, vad han hörde berättas om kalabaliken när Karl XII:s staty invigdes. Och händelsen i Belgien, då han av en tillfällighet träffar en konstnär, som undervisar honom i socialismen? I skolan var han vid ett tillfälle, och med framgång, talesman för skolan hos rektorn. Pojkarna önskade

slippa använda särskild skolmössa. Man kommer kanske inte längre än att med Emil Kleen säga: ”Hos många sitter nu en gång för alla en liten omstörtningdjävul i kroppen.” På en undangömd plats i Brand har jag hittat några rader av Flaubert: ”Man väljer ej sina idéer, utan man väljes av dem.” Trodde Hinke detta, när han avtryckte aforismen? Det är visserligen rena metafysiken, men kanske man kommer dit, då man vill ha svar på en gåtfull fråga.

Efter sin korta sejour i Social-Demokraten ville Hinke Bergegren ha ett eget organ för sin förkunnelse. Den 15 mars 1891 utkommer första numret av Hinkes tidning Under röd flagg. Litet format, men typografiskt mycket förnäm. Titeln fyller hela första sidan, tryckt i två färger, svart text, samt en röd barrikadfana, konstnärligt tecknad. Hinkes ledande artikel heter Förbannelsens treenighet. Nummer ett är den privata äganderätten, som måste avskaffas och med den också löneslaveriet. Numro två, religionen, mänsklighetens plågoris. Numro tre, äktenskapet, som är tvillingsyster till prostitutionen, engiftet ett kräftsår. Branting skriver i Social-Demokraten en kritik på nära fyra spalter. Under röd flagg innehåller i fortsättningen artiklar om anarkismen och kvinnofrågan.

Socialdemokratiska arbetarpartiet hade haft sin konstituerande kongress 1889. Den andra kongressen hölls i Norrköping 17-20 maj 1891. När Socialdemokratiska förbundet i Stockholm skall utse ombud väljes Hinke Bergegren med 17 röster. Branting erhö 1 röst. Det såg ut som om Branting skulle bli utestängd från kongressen, men han räddas dit genom att väljas som ombud av gruvarbetarna i Norberg. Kongressen kom huvudsakligast att snurra runt kring Hinke Bergegren och tre-fyra frågor, som berörde hans åskådning. Den första gällde handlingens propaganda; om den skulle användas, så borde kongressen diskutera vilka våldsamma medel, som kunde komma i fråga. Anarkisterna bemöttes vältaligt och lidelsefullt av Axel Danielsson, och kongressen beslöt med 28 röster mot 11 att bestämt taga avstånd från anarkistiska partier och teorier. Den andra frågan gällde parlamentarism eller våldsmedel. Bergegren talade emot parlamentarismen, det var en snigelväg, som ej kunde vara till nytta för arbetarna. Med 38 röster mot 10 beslöt kongressen att uttala sig mot alla våldshandlingar och att först och främst pröva den allmänna rösträttens fredliga medel. Den tredje frågan, Våldsfrågan, är närbesläktad med de föregående, här uttalade kongressen sig med 29 röster mot 19 emot alla dumdristiga planer på kupper och revolutioner. En fjärde fråga, som formulerats av Bergegren, gällde om stölder kunde anses vara moraliskt tillåtna i klassstriden. Kongressen förklarade dylika metoder förkastliga.

Hinke blev fullständigt bortröstad. Det var viktiga beslut kongressen fattade — härifrån daterar sig den fredliga utvecklingen av arbetarrörelsen i Sverige. Vid en intervju 35 år senare har Bergegren insinuerat att då ”våldsfrågan” behandlades såg det ut att bli majoritet för den revolutionära inriktningen, varför förhandlingarna avbröts och upptogs först efter en stor korruptionsfest. Man kan utan tvekan säga att Hinke fablar. Jag har, hösten 1949, talat med en partimedlem, Linus Ed-man, som var ombud på kongressen och ännu har klar hjärna och gott minne. Han röstade med Hinke men kunde bestämt säga att avbrott för någon korruptionsfest ej förekommit.

Socialdemokratiska förbundet sammanträdde den 8/6 1891, då kongressens förhandlingar diskuterades. Närvarande bl. a. Branting, Bergegren, Sterky. Hinke hade endast en mild anmärkning att kongressen i allt följde ledarna. Hade något oegentligt förekommit skulle han naturligtvis ha nämnt det vid detta möte.

Trots nederlagen vid kongressen räknas Hinke ännu som en kraft inom partiet och knappa två veckor efter kongressen är han förstamaj-talare i Göteborg, där han talade för 8-timmarsdagen. Enligt referat i Social-Demokraten hälsades hans tal med stormande bifall.

Kongressen hade uttalat att partitidningen ”Proletären” i Norrköping kämpade med stora svårigheter, som det gällde att övervinna. Tidningen utkom en gång i veckan och redigerades vid tiden för kongressen på lediga stunder av skraddargesällen Linus Edman — mot en

ersättning av 8 kronor i veckan. Nu ville man ha en skolad kraft till tidningen och väljer Hinke Bergegren. Edman skickar Hinke ett exemplar av Proletären och skriver: ”Jag sänder dig sista numret. Du får icke döma strängt, ty som du vet måste jag arbeta 12—14 timmar, ibland 16 timmar om dagen, och sedan är det svårt att orka redigera en tidning, så som vore önskligt.”

Hinke nedlägger sin egen tidning Under röd flagg och flyttar med sin hustru till Norrköping. Lönen var 18 kronor i veckan. Strax förut har han skickat ut ett flygblad, där han skriver, att ”det aldrig varit hans mening att försöka ställa till split eller brytningar (annat än meningsbrytningar) inom partiet.”

I Norberg i Västmanland hade gruvarbetarna fått sina löner sänkta med 16 procent och strejkade. Hinke blev ombedd att tala vid ett möte i Kärrgruvan (som ligger intill Norberg) den 9/8 1891. När Hinke kom till Kärrgruvans station mötte de strejkande upp i stora skaror och länsman Bergström var där i uniform och med Sveriges rikets lag under armen! Arbetsgivarna hade rekvirerat militär, som utposterats i samhället. Efter föredraget gick man till gruvan och demonstrerade mot de strejkbrytare, som arbetade där. Pumparna stoppades och Hinke gick fram till gruvöppningen och skrek ner till strejkbrytarna att komma upp, annars blev de dränkta som katter.

Till Norrköping kom alarmerande underrättelser att Hinke omedelbart efter sitt föredrag blivit häktad. Linus Edman har berättat för mig att meddelandet fick en chockartad verkan på Hinke Bergegrens hustru, hon grät översiggivet och Edman fick sitta hela natten hos henne för att försöka lugna henne. Hinke kom tillbaka några dagar därpå, han blev åtalad, men fortsatte att sköta ”Proletären” medan processen pågick.

Så tröttnar han plötsligt på Norrköping. Den 15/1 1892 tar han avsked från tidningen. Han anger privatekonomiska skäl och har ordnat med en kommitté, som i fortsättningen skall redigera tidningen.

Från Norrköping reser han med sin hustru till Tyskland, där han bor i Berlin några månader. Han sammanträffar med sin yngre broder Evald, musikern, som håller på att till tyska översätta ett par av broderns skådespel och även har i uppdrag att försöka få dem antagna på tyska scener.

Med sina 18 kronor i veckan kunde Hinke knappast ha gjort några besparingar som kunde räcka till en utlandsresa. Han var vid denna tid ganska förmögen. Göteborgs Aftonblad kallade honom ”den anarkistiske sågverksägaren”. Detta var överdrift, men faktum är att han och modern ägde aktier i Wifstavarv. Modern hade ärvt aktier och pengar efter släktingar i Härnösand. Hinke ägde även aktier i Stockholms spårvägsbolag.

*Långholmen. Agitation. Red. för Brand.
Unionskris. Ryssar i Stockholm.
Uteslutning. Ystads kronohäkte.*

Från Tyskland åker han hem i ett dystert ärende. Han skulle in på Långholmen och avtjäna en månads fängelse för ärekränkning av gruvdisponenten i Norberg.

I sin lilla roman ”En misskänd oskuld” skriver Hinke i förordet: ”Första resan till Långholmen faller ej så lätt ur minnet. — — — i cellen, i den tunga tystnaden. Min livlighet stötte hårt mot de trånga väggarna. Det svindlade för mig vid tanken att ej få träffa, se eller tala med någon intelligent människa på många, långa dagar. Ett ögonblick kände jag mig slagen. Men min stolthet rätade min rygg.” Han inställde sig vid Långholmen korsmässodagen den 3 maj 1892 — och blev fri den 2 juni.

De närmaste åren ägnade han sig åt författarskap och agitation. Han hade dessutom ännu en

process att sköta, som stod i samband med hans besök i Kärrgruvan—Norberg. Han anklagades att ha anstiftat demonstrationen vid gruvan och dömdes till tre månaders fängelse. Den 7 februari 1895 gick han för andra gången in genom Långholmens portar.

Både från sin första och sin andra fängelsetid skriver han små dagböcker. De äro till sitt innehåll ganska lika. Det är den dagliga, enformiga rutinen, han skildrar, hur dörrar öppnas och stängs, hur fångvaktarna kommer och går. Dagböckerna återger inget upproriskt. Han finner sin snart till rätta. Han får ofta blommor, som lyser upp cellen, han har fullt upp med böcker och tidningar. Han får sitta och skriva i lugn och ro. Hans hustru tillåtes besöka honom varje vecka. Han får ha sina egna kläder. Fängelsedirektören är vänlig och språksam och berömmar ordningen i hans cell. Han har ett fotogenkök, där han själv kan koka te, kaffe eller cacao och han får sin mat från ett marketenteri. En middag kostar honom 60 öre, en liter mjölk 15 öre, två mandelbröd 4 öre. Transporten av maten till fängelset kostar 10 öre om dagen. I cellen har han ett förråd av apelsiner och nötter.

Dagen börjar tidigt. Han blir väckt kl. 5, då dörren låses upp, kläderna ska då hämtas in och nattkärlet ställas ut. Han klär sig, kokar cacao. En kvart i nio morgonbön. Nio till halv tio promenad. Därefter frukost: smörgås, ett mandelbröd och mjölk. Läsning, skrivning till halv tre, då middagen kommer. Halv fem tänder han sin lampa och kokar te eller kaffe. Arbetar till sju, äter en smörgås och tar till den en isdricka. Aftonbön halv åtta, sedan till sängs.

Otrevligast var söndagarna, då han tvangs att stå vid dörren en lång tröttsam timme och lyssna till en gudstjänst. Hela tiden gick vakterna omkring och såg efter att fångarna stod vid dörrarna.

Ibland fick han hjälpa skolläraren-bibliotekarien att dela ut böcker och det gav honom omväxling. Hinke för ett lyxliv i fängelset jämfört med andra icke politiska fångar. Han får sin cell skurad av en annan fånge, det kostar honom 25 öre. Cellen är 3,5 × 1,6 meter. Ett gallerförsatt fönster sitter högt upp, två meter från golvet. Från sitt fönster, när han kliver upp på en stol, kan han se brännvinsvagnarna köra ut från Reymersholm och han tänker: där utskoppas varan, som skall bringa så många hit.

Någon gång klagar han över att cellen, ensamheten, verkar tryckande. Men han är glad att han ej lider av någon fobi, varken monofobi (rädsla för att vara ensam) eller klaustrofobi (rädsla för att vara instängd). Det som irriterar mest är de hygieniska förhållandena; han brukar tvätta sig flera gånger om dagarna, nu kan han ej hålla sig så ren som han önskar. Promenaden på fånggården är pinsam. Gården är trekantig, respektive 13—9—5 steg. I ena hörnet är ett stort avträde, öppet mot gården, och med en vidrig lukt, här måste fångarna gå förbi under sin trekantiga rundvandring. Varje dag hade Hinke sin borste med sig och borstade omsorgsfullt sina kläder på gården.

Han skriver att de andra fångarna i sina gråa otympliga dräkter och träskor ser honom i egna kläder och han kan läsa i deras ögon att de tänker: där går en stortjuv, fin, i egna kläder, så här går vi, som bara stulit en gammal rock.

Den lektor fängelset består är, utom bibeln, en bok "Gudaktighetsord för fångar". Den börjar: "Hälsning till en fånge vid inträdet i fängelset. Olyckliga, djupt fallna, men ömt älskade människa!" Och som avskedsord, då fången blir fri: "Glöm aldrig att du varit en fånge, om du vill att världen skall glömma det. Av människor, som varit i fängelse, väntar världen ett helt annat uppförande än av sådana som anses för att alltid hava varit rättsskaffens och ärliga. Av dig väntar världen en hög grad av ödmjukhet, anspråkslöshet, tålmod och fördragsamhet."

Återbördad till friheten utvecklar han en livlig agitatorisk verksamhet. En fängelsevistelse var den tiden en god reklam för en resetalare. Hinke blev populär bland arbetarna och han fick dagligen förfrågningar angående föredrag. Det var oroliga tider, arbetarna funderade på storstrejk som påtryckning i rösträttsfrågan. I Stockholm anordnades i april 1902 ett möte vid

Lill-Jans, arbetarna gick därifrån i marschordning, polisen spärrade godtyckligt vissa gator och överföll utan varning demonstranterna. En kvinna och en tolvårig pojke fick djupa sabelhugg.

Hinke Bergegren underblåste den oro som uppstod. Ju mer han talade och blev applåderad, desto mer mulnade Branting under sina buskiga ögonbryn, och till slut kom urladdningen: ”Ett allvarsord till Hinke Bergegren” i Social-Demokraten 30.7.02: ”Den som skriver detta har varit och är anhängare av fördragsamhet mellan olika skiftningar av den socialistiska tanken. Man kan vara lika god partivän om man lägger en huvudvikt på ögonblickets reformarbete eller om ens naturel driver en att företrädesvis ivra för princip-agitation. Bara man verkligen arbetar i organisationens tjänst. Man måste undvika allt som kan få ens sken av tankecensur även när det gäller uttalanden som göras rakt i strid mot partiets allmänna hållning. Men när en person börjar personligt smutskasta och beljuga dem, som leda ett stort och svårt företag, då kan han ej tolereras, då måste han betraktas som en parasit på arbetarrörelsen. Jag vågar uttala den tilliten till Stockholms arbetare, att de skola upphöra med det dem ovärdiga spektaklet att låta hetsa sig av en halvt otillräknelig person.”

Den 4.8.02 var det stor sammandrabbning mellan Branting och Hinke i Folkets hus. A-salen var till trängsel full med folk. Diskussionen höll på till kl. 2 på natten. Bergegren sade sig ej ha kallat ledarna bedragare, men beskyllt dem för att ha handlat bedrägligt. Man tycker att detta är att rida på ord. Hans stora tes var annars att ledarna var bedragare mot arbetarna, då de frångått den revolutionära marxismens väg. Vid strejken hos Separator, som arbetarna av många komplicerade orsaker förlorade, påstod Hinke att ledarna avsiktligt handlat bedrägligt mot de strejkande, och Branting kallade honom en slyngel.

Social-Demokraten refererar ett möte 28.9.02, där Hinke höll ett antimilitaristiskt föredrag och klandrade socialdemokraterna för deras försvarsvänlighet samt angrep även tidningen Social-Demokraten. Branting hävdade att Social-Demokratens redaktion hade både rätt och plikt till en självständig mening i stället för att vara en vindflöjel efter en tillfällig mötesmajoritets beslut. Den 22.2. 03 talade Hinke om Socialismen i fara: ”Socialdemokraterna hade 4 representanter i riksdagen och hade därigenom sanktionerat vårt skoj arsambhälle.” Den 30.10.03 refererar Dagens Nyheter en stor diskussion i försvarsfrågan mellan Branting och Hinke i en proppfull A-sal. Hinke hävdade att ska vi tänka på att på allvar försvara oss mot Ryssland behövde vi minst 5 års värnplikt. Då Hinke sade att Branting fikade efter en ministerpost blev det oro i salen och man hyssjade åt talaren. Branting erinrade om att Hinke sagt att i händelse av krig skulle vi mörda regeringarna. Menade Bergegren att om Ryssland anfäller, vi då skulle fara över och mörda den ryska regeringen? Det är intressant att se vilken vikt Branting fäster vid Hinkes agitation, så att han alltid är med som opponent på hans möten.

Tidningen Brand, ungsocialisternas organ, utkom från julen 1904 i Stockholm och med Hinke Bergegren som nyvald redaktör. Läser man genom gamla årgångar av Brand finner man att där inte bara är grova ord utan mycket som är läsvärt och allmänbildande för den ungdomliga publik, tidningen hade. Hinke kan till och med verka borgerlig. Man märker ännu hos denne ateistiske revolutionär den litterära och fromma moderns inflytande. Han ägnar stort utrymme åt moderns kära klassiker och avtrycker i Brand dikter av Stagnelius, Creutz, Nordenflycht, Lenngren, Leopold, Kellgren o.s.v. Han skriver biografier över Adolf Hedin, rådman N. H. Qviding, Zola, Ibsen, Strindberg, Hans Jæger, Edgar Allan Poe, William Morris; han inför berättelser av Maupassant, Mark Twain, Gorki, Tolstoj, artiklar av Peter Krapotkin, J. Most, D. Nieuwenhaus, E. Reclus och många flera. Hinke skriver om ”Grunddragen av Marx' ekonomiska läror”, Albert Jensen skriver om generalstrejk och syndikalism och mitt i alltsammans placerar Flincke en jättekliché av Bruno Liljefors' Svanar! P. J. Rösiö, Emil Rosén och Bernhard Eriksson medarbetar, liksom Fabian Månsson, som publicerar en anti-militaristisk dikt.

Ibsens dikter avtrycker Hinke flitigt och föredömligt nog ej översatta. Med Martin Sundell, en av Kooperationens föregångsmän, står Hinke i brevväxling och Sundell ber honom komma till Köping och hålla föredrag på Gustav Adolfsdagen.

Från Saltsjöbaden skriver Martin Kock och vill ordna ett föredrag. Skriftställaren David Sprengel tillhör proselyterna och från Västerås skriver Carl August Bolander om sin bekantskap med den franske anarkisten och miljonären Fromentin och begär litteraturanvisning på anarkistiska skrifter. Knut Wicksell underhandlar med Hinke om att skriva regelbundet i Brand och begär 10 öre raden. En oförtjänt bortglömd författare, Martin Landahl, medarbetar, liksom de båda bokförläggarna Björck och Börjesson.

På försommaren 1905, under unionskrisen, reser Hinke till Kristiania och skriver därifrån resebrev till Social-Demokraten. Han får vara med om 17 maj-festen, ser det stora folktåget med Nansen i spetsen, hör Nansen tala inför 30.000 människor. Han skriver: ”Om detta tal varit improviserat eller om han kunnat det utantill, hade det onekligen varit utmärkt i sin stil och mäktigt gripande. Nu blev det bara en knagglig uppläsning.” Hans egen inställning till unionsfrågan är klar: må Sverige bli kvitt det nationella Norge.

”Salongsanarkisten”

Teckning av Albert Engström i *Strix*

I Norge träffar han författaren och anarkisten Hans Jæger, som blivit åtalad för sin bok ”Fra Christiania-Bohémen”. Nu har han färdigt ett stort arbete ”Anarkiets bibel”, som tryckes 1906. Efter utgivningen överenskommer ett nystartat förlag i Stockholm om bokens översättning. Honorar 500 kronor, av vilka Jæger omedelbart fick 200, resten skulle komma senare. Förlaget fick svårigheter att klara sig och inhiberade översättningen — men Jaeger väntade pengar. Han skriver till Hinke Bergegren, redogör för saken och fortsätter: ”Jag hade räknat så säkert på dessa 300 kr. som om jag hade dem i fickan. Det är möjligt att förläggarens ekonomiska förhållanden äro svåra, men *mina* ekonomiska omständigheter är nu för tiden alldeles förtvivalade. Allt vad jag på senaste tiden försökt har misslyckats för mig och jag vet ej vart i all världen jag skall vända mig, så förläggarens kontraktsbrott är för mig ett rent domedagsslag. Självklart hade det aldrig kunnat falla mig in att besvära Eder med en sak som denna, om jag på ett eller annat sätt haft utsikt att klara mig, men Ni anar ej hur förtvivalad min ställning är.” Edvard Munchs porträtt av Hans Jæger är som en illustration till detta brev, ett utomordentligt, psykologiskt porträtt av en intellektuell, fin men förkommen och luggsliten människa.

Efter den misslyckade revolutionen i Ryssland 1905 flydde många ryssar över till Sverige för att undgå polisen. Till Stockholm kom över 700 personer, vilka togs om hand av Hinke Bergegren och hans medhjälpare. Hinke åtog sig ett oerhört arbete med att skaffa dessa utblottade ryssar mat och logi. Själv säger han att han fick gråa hår av allt arbete och bekymmer.

I början av år 1906 fick Bergegren besök av en okänd kvinna, som lämnade honom ett brev från Lenin. Hinke stod i livlig förbindelse med ryska socialister, men då han misstänkte att polisen bevakade hans utlandspost, gick all korrespondens till annan person i Stockholm, ett täcknamn, som polisen ej kände till. Till denna person hade budet först gått med brevet och sedan blivit visad till Hinke Bergegren. Lenin skriver: ”Högt ärade partivän. Den, som överbringar detta brev, är en kvinnlig partivän. Jag ber Eder att hjälpa henne med råd och dåd. Hon har i särskilt uppdrag att söka reda på våra socialdemokratiska böcker och dokument i Stockholm, och om det behövs skicka dem vidare. Dessa böcker etc. befinner sig dels i ett källarrum i Folkets Hus, Stockholm, i en tråkista, dels hos kamrat Bergegren eller Björck (Björck & Börjessons bokhandel). in hoppas budet med Eder hjälp skall kunna uträtta sitt uppdrag, vilket är synnerligen viktigt. Med bästa hälsningar. Lenin.” Brevet är skrivet på tyska. Budet hade också uppdrag att göra förberedelser till en hemlig kongress, som var utlyst att hållas i Stockholm. Efter revolutionskuppen sökte ryssarna att reorganisera sig, det gällde närmast att försöka ena det ryska socialdemokratiska partiets två fraktioner: bolsjevikerna (majoriteten) och mensjevikerna (minoriteten). Bergegren åtog sig alla anordningarna för den hemliga kongressens genomförande, möteslokal och inkvartering. Hinke fick besök av Lenin, Plechanov och Trotskij. Till Stockholm kom cirka 150 ryssar bland dem även Stalin. Hinke fick nu återigen bråda dagar och efter kongressen skrev Branting och berömde honom för det utmärkta sätt på vilket han skött organisationen.

År 1906 blir Hinke Bergegren fockad ur det socialdemokratiska partiet — partistyrelsen beslöt att suspendera honom och en annan person. Uteslutningen godkändes vid kongressen 1908.

I Brand nr 5, 1906, skriver Hinke om den tyske agitatorn J. Most: ”Alla som följt hans modiga strid och som läst hans otaliga agitationsartiklar och broschyrer måste känna en innerlig beundran för honom — om de också törhända ej kunna biträda alla hans meningar eller hans taktik, som var den blodiga handlingens propaganda.” I Social-Demokraten den 28 september 1906 passar Branting på att angripa Hinke och skriver: ”— — när hr Bergegren själv under eget märke prisar dynamitarden Most, vars taktik var, som hr Bergegren mycket riktigt säger, den blodiga handlingens propaganda”. Hinke anklagar Branting för att bygga angrepp på ett falskt citat. Och här måste man ge Hinke rätt.

Dessa år var det särskild fart på den antimilitaristiska agitationen genom flygblad och möten. Hinkes föredrag i Stockholm bevakades noga av myndigheterna, vanligen kom stadsfiskalen till mötena i spetsen för en styrka om 50 poliser! De borgerliga tidningarna refererade mötena, kallade Hinke fosterlandsförrädare och hade alltid samma retoriska fråga: Varför får han gå lös? Svenska Dagbladet, som tidigare föreslagit att alla socialistagitatorer skulle häktas som lösdrivare — ”att vara agitator är inget yrke” — skildrade dessa antimilitaristiska möten som ”råa pöbelnöjen. — När Internationalen sjöngs, satt den hederliga (!) delen av publiken.”

Den 7 april 1906 höll Hinke Bergegren ett möte med värnpliktiga i Folkets Hus, Stockholm. För detta föredrag blev han åtalad och dömd till inte mindre än 10 månaders fängelse. Han dömdes efter de alldeles färska Staaff-lagarna.

För att avtjäna sina tio månader valde Hinke Bergegren nu Ystads kronohäkte, ”ett otäckt litet hål”, säger han. Men sannolikt var det bättre än Långholmen. Hinke infann sig på fängelset den 22 februari 1907. Samma dag skickar han ett telegram till justitieministern, sin gamle skolkamrat, Karl Staaff, där han kallade excellensen polissjäl och uttryckte sitt förakt för

honom. Hinkes trogna hustru ville hjälpa honom igenom de långa månaderna och bosatte sig under tiden i Ystad.

Från fängelset redigerar han sin tidning Brand och skriver bl. a. regelbundet ett kåseri ”Från min salong”. Sitt intryck av cellen och sin sinnesstämning första dagen återger han så här: ”Den är liten och näpen, mycket enkel, utan någon som helst lyx — såvida inte dit skall räknas nattstolen. Den står i hörnet, vis-å-vis matbordet, blott en halv meter därifrån, antagligen för att lära fången snygghet och fin smak. Och jag, som dyrkar solen, har endast en liten smal glugg till fönster högt uppe vid taket. — — Det ljusnar. Min lilla fönsterglugg är icke bortglömd av solen. Se hur det glänser som om det vore det dyrbaraste kristallglas. Det leker och jublar av tusenden lätta strålar och på väggen mitt emot gluggen avtecknar sig fönstergallret i den kärleksrika solens matt-röda dager. Det är liv härinne i cellen. Min älskarinna är här. Och jag öppnar mina armar och kysser varje stråle. Livet är underbart härligt.”

”Nu ä' Hinke lös!”

När Hinke lämnade Ystads fängelset julen 1907

Karikatur i *Nya Nisse* 28.12. 1907

I ett senare brev, där han även nämner sin första dag, låter det annorlunda. Han skriver: ”— — gräsliga obehag för en renlig person, för att nu icke tala om den tryckande, nervslitande, sinnet ständigt plågande inestängdheten, tystnaden och ensamheten. Min cell är så smal, att jag nära nog når väggarna med mina utsträckta armar och sex steg lång. Då jag 'gick in' rådde vinter. Ute hördes stormarna rasa, havet kastade klagande, suckande, hotande, gråtande sina vågor emot stranden härnedanför. Så hemskt dånade det i den tysta, långa fängelsetnatten.”

Karl Staaff hade avgått som justitieminister och efterträddes av Albert Petersson, Åtalspelle, Justitiepelle, som han kallades. En ungsocialist, Einar Håkansson, hade utgivit en liten skrift ”Draksådd”, som han, färsk från tryckeriet, sänder Hinke, som recenserar skriften i Brand. ”Draksådd” blir strax därefter beslagtagen. Justitieministern får se Hinkes recension och skriver till Fångvårdsstyrelsen. Han begär skyndsamt upplysning om varmed Hinke sysselsättes inom fängelset: ”Särskilt önskar jag erhålla upplysning om det sätt, varå han inom fängelset erhållit tillgång till förutnämnda med kvarstad belagda skrift.” Fångvårdsstyrelsen svarar att Bergegren sysselsatte sig med redigering av sin tidning Brand, med brevskrivning, översättning från främmande språk, med författarskap, bland annat en bok ”Strejkkledaren”, och att tidningsmän enligt tryckfrihetslagen har rätt att utan censur medarbeta i sina tidningar.

Denna sak kommenteras i Social-Demokraten av Hjalmar Branting så här: ”— — hans sätt att från fängelset skriva till sin tidning ger oss den s. k. lex Hinke, med inskränkning i alla

fängslade journalisters verksamhet.” En mycket osaklig beskyllning. Från Ystad skrev Hinke ett dus sin anspråkslösa kåserier ”Från min salong”. I dessa fanns inget att åtala. Justitie-ministern gör inga anmärkningar mot det Hinke skrivit i Brand, han vill endast veta hur han kunnat erhålla ”Draksådd”. Det var ej ”hans sätt att från fängelset skriva”, som väckt misshag. Hinke kunde ej veta att ”Draksådd” skulle bli beslagtagen och han hade laga rätt att recensera skriften. Det logiska i Brantings kritik blir att han förmenar Hinke all rätt att skriva till sin tidning.

Hinke klarar sig någorlunda genom den långa fängelsevistelsen. Hans fru fick ofta besöka honom. Han förvandlar sin cell till sin redaktion, sitt bibliotek och sin studerkammare och han fick tiden att gå genom att arbeta flitigt. Han blev fri den 22 december 1907. Tidningen Aurora i Ystad berättar att han blev utsläppt kl. 8 på morgonen i ett grått decemberdis och mottagen av en skara partivänner. ”Herr Bergegren hade fetmat något, men hyn var blek och skägg och hår hade blivit gråsprängt. Dock tycktes Bergegren fortfarande vara i behåll av sitt kända, livfulla temperant.”

Hinke Bergegrens ställning till ”handlingens propaganda” var oklar. Ett par gånger i rörelsens början rekommenderade han ”småmord för att sätta skräck i de maktägande”, vilket Branting med all rätt kallade dårhuspolitik. Och Bergegren tog ej avstånd från en skandaltidning ”Gula faran”, som predikade ”dolken i köttet”. Mycket var hos Bergegren en lek med ord — en ansvarslös lek — han själv var en skrivbordsmänniska med för fina händer att hålla i en dolk eller yxa. Ett par gånger tar Hinke avstånd från tänkta eller utförda direkta aktioner, t. ex. 1906, då svenska och finska revolutionärer planlade en bankplundring i Stockholm, där skalden Leon Larsson var inblandad, samt 1907 då medlemmar i en ung-socialistisk klubb sköt en postiljon vid ett postrån för att skaffa pengar till agitation.

Ett bombattentat förövades i Malmö natten till den 13 juli 1908. Hamnarbetarna hade blivit lockoutade av sina arbetsgivare och svarade med strejk. Arbetsgivarna importerade från England ett åttiotal strejkbrytare, vilka inhystes i ett logementsfartyg Amalthea. Tre ung-socialister, Nilsson, Rosberg och Stern, hade skaffat sig dynamit, på natten rodde de ut till fartyget, stoppade in dynamiten i en lastport och tände på en stubintråd. De hade inga avsikter att döda, endast att skrämja strejkbrytarna och få dem från hamnen. Dynamiten gjorde större verkan än beräknat: en strejkbrytare dödades och 23 skadades, de flesta lindrigt. Nilsson och Rosberg blev dömda till döden, Stern till livstids straffarbete.

Hinke deltog i försvaret för de tre, som handlat i ungdomlig överilning och av ideella motiv. Rosberg, en tjugutvårig murare, ber Hinke sätta upp en inläga till Hovrätten. Hinke lovar men ber Rosberg först skriva ned sina åsikter om attentatet. Ynglingen, som är dömd att halshuggas, svarar i ett brev:

”Du vill att jag skall skriva några synpunkter, men det kan jag inte, helt enkelt därför att jag ej vet hur jag skall behandla synpunkterna för att göra dem förstådda. Men jag resonerar så här. För det första hyllar jag satsen lika mot lika. En fråga först, har du någonsin tänkt på, med hur många år arbetarnas liv blir förkortat genom de många strejkerna? Förut är det ju vid svältgränsen, men under en långvarig strejk, var är då gränsen? Man kan ej komma åt kapitalet och dess män utan genom samlad, enig makt.

Vi ha på vägen till vårt sköna mål många fiender att nedgöra, på ett eller annat sätt, både hemliga fiender och sådana, som uppträda öppet. Vad skall jag göra? Skall jag först ge mig in i en strid och sedan sätta mig med armarna i kors och lämna fältet öppet för fienden? Kanske beror det på dej, kanske på mej, om striden skall vändas till seger eller nederlag. Nå, gör något då. Det har jag fått lära redan då jag var liten att i krig är allt tillåtet. Nåväl, kan det skada eller gagna? Eller väcka? I skolan har man fått lära sig att hata förrädare, detta är väl förresten medfött hos de flesta människor.

Jo, käre kamrat, jag har ju sagt dig att skriva det kan jag ej, så att jag känner igen något. Mitt

huvud är så tungt av alla de tusen tankar, som surra där inne som bisvärmar. Det var icke utan att en tår ville bana sig väg ur mitt öga, då jag läste ditt vänliga brev ... Att lämna alla kamraterna. Å, du kan säkert känna hur hårt det är. Ack, tusen gånger lättare hade det varit för mig om jag med mitt förspillda liv hade utträttat något.

Du må icke tro att det är dödsstraffet som gör det så bittert för mig, nej käre vän, det kommer nog på ett ut att begravas levande. Visserligen matas man som en maskin, men allt känsloliv dör ut. Vad man får kvar är en gnagande bitterhet, en kuvad längtan. Hade man fått straff på viss tid, då hade hoppet ej alldeles slocknat, men i mitt och mina kamraters öden finns ingen ljusglimt, ingen, ingen. Vårt härliga mål är så långt borta ännu, det förmår ej lysa in genom fängelsets tjocka murar. Du har så rätt, kamrat, framtiden tillhör våra idéer, därom har jag aldrig tvivlat. Skulle ej det sköna och härliga segra? Jo, förvisso.

Jag har så svårt att hålla mina tankar samlade. Jag ligger jämt i sängen och stirrar i taket och tänker tusenden tankar, endast avbruten, då man kommer med mat åt mig. Tack för hälsningen från din hustru. Jag hade också en hustru och ett barn. Om det sades inget i domen, men kanske det var det hårdaste i det hela. Jag har här ett kort av dem, men det ger mig ingen glädje, hur ofta jag ser på det. Jag vet ju att det bara är papper. Du kan gärna sända mig 'Faust' och några andra böcker, som du tror kan passa."

Högsta domstolen ändrade domen över Rosberg och Nilsson till livstids straffarbete och 1917 blev alla tre genom benådning frigivna. Sin syn på attentatet sammanfattar Hinke Bergegren så här: "Samhället förändrades ej genom bomben i Malmö. Den kastades som en protest mot strejkbrytarimporten. Att säga att anarkisten omfattar en våldslära är okunnighet. Att vissa anarkister begått våldsdåd är sant, men det har enstaka personer inom alla partier gjort. Skulden till dådet i Malmö faller helt på dem, som importerade strejkbrytarslöddret."

Året därpå, sommaren 1909, besökte ryske tsaren Stockholm. En ungsocialist, A. Hj. Vång, planlade ett attentat mot tsaren. Jag tillhörde samma klubb som Vång och vi hade ofta sällskap hem från våra möten. Han var lång och mager och ordknapp, såg alltid svulten ut, var fanatisk antimilitarist. Vi talade ofta om handlingens propaganda, som han försvarade mot min kritik. När det blev bekant att tsaren skulle komma, sade han: Den borde man knäppa. Jag tog det bara som vanligt löst prat, men Vång ruvade på handling och då tsaren var oåtkomlig under stockholmsbesöket, sköt han i stället i Kungsträdgården en guldgalonerad officer, en svensk general, och sedan sig själv. Med en oerhörd hätskhet kastade sig tidningarna över Hinke Bergegren, som fick skulden för denna meningslösa ogärning liksom för Amalthea-dådet.

Agitation för fri kärlek. Åter Långholmen. Kumla—Gnesta.

År 1910 började Hinke agitera för nymalthusianismen. Den engelske prästen och national-ekonomen Thomas Malthus (1766-1834) hade kommit med nya idéer i befolkningsfrågan. Han ansåg att fattigdomen ej berodde så mycket på samhällets organisation som på den alltför starka folkökningen. Människorna förökade sig i sådan hast att produktionen av näringsmedel kom långt efter. Om folkökningen fortsatte utan hinder bleve resultatet absolut näringsbrist. Jämvikt mellan folkökning och näringsmedel kom till stånd genom svält, krig och farsoter. För att få en naturligare balans rekommenderade Malthus sena äktenskap och återhållsamhet. Nymalthusianismen rekommenderar i stället preventivmedel för att förhindra ej önskvärd folkökning. Denna lära introducerades i Sverige av Anton Nyström, Knut Wicksell och Hjalmar Öhrwall. De som redan infört tvåbarnssystemet ville förhindra att de fattiga finge kännedom om saken. Nyström och Wicksell blev åtalade och Öhrwall på många sätt trakasserad.

Sitt första föredrag i detta ämne höll Hinke Bergegren i Stockholm den 7 april 1910 under

titeln Kärlek utan barn. Vad han sade var i huvudsak följande: Det är gott och väl att hjälpa ogifta mödrar, men det är bättre att de ej bli mödrar, om de är ensamma, fattiga eller sjuka. Vi måste också tänka på arvsanlagen, vi har för lite ansvar mot avkomman, vi får ej ge barn i arv sjukdom, dryckenskapsbegär. Vi måste vara förnuftiga också när det gäller kärlek. Särskilt de som kan vänta sjukdom, kroppslig eller andlig, bör vara försiktiga. Kärleken till barnen är något stort och ljuvt, och gör ofta föräldrarnas gemensamma kärlek större. Mina önskningar är att ogifta mödrar skall äga alla en moders skydd, att lagen mot fosterfördrivning skall vara förstående och mild. Men jag betonar, bättre än fosterfördrivning är att använda försiktighetsmedel. Den ogifta kvinnan, som ej har hem eller bröd till ett barn, bör skydda sig mot följderna — detta är bättre än att under gråt och jämmer sätta ett barn i det hårda, obarmhärtiga livet. Det måste talas högt om de försiktighetsmedel som finns.

Det skrives så mycket vackert om födelseakten. Men avlelseakten får ej bli ett slumpens verk det är omänskligt. Vi får ej leva i hat och gräl; det kan ej bevisas, men jag tror att det hämnar sig på avkomman. Avlelseakten skall vara en kärlekens fest, en glädje och en tro på framtiden.

Det är bara sorgligt att ju fattigare folk är, ju mera barn har de. De rika har redan infört tvåbarnssystemet. Det är till de fattiga proletärerna, de mångfödande, man måste ropa ett varningens ord — och samtidigt ge dem den tröst och hjälp, som finns i försiktighetsmedlen. Man invänder att dessa medel strider mot Guds ord, att de är osedliga, onaturliga. När de religiösa säger att medlen är onaturliga kan man svara: då är det också onaturligt att sätta åskledare på Nationalmuseum. Motståndarna till preventivmedlen påstår att vi endast rekommenderar dem till sedeslös användning, att vi betraktar kvinnan endast som ett njutningsmedel. Tvärtom, kvinnan är vår kärleks och vår längtans mål, vår kamrat och jämlike, och vi måste därför ha plikt känsla mot henne och följderna. Kärlek utan barn är bättre än barn utan kärlek. Bergegren slutade sitt föredrag med att diskret omnämna de försiktighetsmedel, som fanns tillgängliga.

Han upprepade sedan detta föredrag några gånger i Stockholm samt på olika platser över hela landet. Föredraget blev sympatiskt refererat i Social-Demokraten av en kvinnlig journalist, som apostroferade honom som arbetarkvinnornas talesman. Det är absolut oförståeligt att detta hovsamma, sakliga föredrag kunde mottas så hysteriskt i högerpressen. Nya Dagligt Allehanda skrev en lång artikel (16 april 1910) där det talas om: ”En ruskig propaganda, nya skändligheter. Från föredraget berättas detaljer av ohygglig art, som ställer det nästan obegripligt att polisen ej gör slut på ofoget.” Av formuleringen ser man att artikelförfattaren själv ej hört föredraget. Detta är typiskt. De som hörde det i den fullsatta A-salen antog följande av författaren och advokaten Henning von Melsted skrivna resolution: ”Vi, som närvarit vid Herr Bergegrens föredrag Kärlek utan barn, giva vårt varma erkännande åt den själsfinhet och takt varmed föreläsaren visat sig kunna behandla sitt ömtåliga ämne, utan att därför slå av det ringaste på den uppriktighet och klarhet, som bör utmärka ett upplysningsföredrag.”

Författarinnan Frida Stéenhoff skriver om detta föredrag: ”En bekant till mig, en affärskvinna, annars behärskad, känd för duglighet och kraft, kunde vid föredragets slut ej tillbakahålla sina tårar: 'Så har jag aldrig hört någon tala om kvinnans rätt att vara mannens jämlike och kamrat. Det är ord, som man aldrig glömmer. Jag ville gå upp på tribunen och tacka honom inför allt folket, men är för upprörd, jag får inte fram några ord. O, det är härligt att sådant blir sagt.' Många kvinnor tänkte detsamma; skönt att någon sade ifrån, att kvinnan har rätt till annat än att lyda, lida och bedragas. Ingen kan vara blind för vad det betytt för kvinnornas sak i vårt land att ha haft en sådan förespråkare som han. Det är ett herkulesarbete att få bort fördomar. Om jag kunde räkna alla de betryckta, lidande och stridande kvinnor, som fått hopp och mod, eller åtminstone en glädjeskymt vid Bergegrens ord, skulle det bli ett imponerande tal.” Från hela landet fick Hinke Bergegren motta hyllningar och sympatibevis, både från enskilda och

från kvinnoorganisationer.

Dessa nymalthusianska föredrag, som Hinke höll, är hans förnämsta sociala insats. Han säger i föredraget: Jag kommer ej med något nytt. Han populariserade vad andra tidigare hade sagt, han var själv varken forskare eller vetenskapsman, men han hade läst mycket i dessa ämnen, och han tog det allvarligt. Här var han saklig och behärskad. Han hade en uppriktig medkänsla för och en varm önskan att hjälpa de fattiga, utsläpade kvinnorna. Impulsen att börja denna propaganda fick han vid ett besök i Hagalund utanför Stockholm. Där bodde då ett bottenskikt av fattiga; alla som i Stockholm blev vräkta för obetald hyra hamnade vanligen i Hagalund i gamla träuckel, det myllrade av smutsiga ungar, 10-11 barn var vanligt i dessa familjer, allt var en röra av svält, trasor och elände. Hinke Bergegren blev skakad av vad han såg — och strax efter skrev han sitt föredrag Kärlek utan barn. Det var de utsläpade mödrarna som hade det värst. Ofta fick de också försörja mannen, som söp och slog dank.

Jag hörde föredraget Kärlek utan barn flera gånger och kan intyga hur värdigt och allvarligt det var, hur tyst och andlöst det åhördes. Utom hyllningar fick han från hela landet motta brev från kvinnor som bad om hjälp. Breven finns kvar, och man läser gripen dessa nödrop. Många berättar hur oansvariga deras män var, hur de berusade tvingade sig på dem, hur många barn de än förut hade, hur fattiga de var; flickor skrev förtvivelade brev, de väntade barn och hotades av skandal och hemlöshet. Man kommer osökt att tänka på Oscar Wildes ord: ”Den framgångsrike får palats av porfyr, men för lidande och skam finns inte ens en halmhydda.”

Hinke åtog sig en väldig arbetsbörda som frivillig social kurator, han svarade på breven, gav råd och även ekonomisk hjälp.

Mot denne ensamme godhjärtade man satte hela samhället in sin förföljelse. Han som talat om ansvar och hänsyn, beskylldes att vara orsaken till alla de oäkta barnen, till skilsmässorna, till osedligheten, förvildningen, våldtäkterna, gudlösheten. Dagligen mottog han anonyma smädelser. De religiösa skrev brev av den här typen: ”Ingen svensk man eller kvinna kommer att få pinas som ni uti helvetets eld, och jag tackar Gud därför.” Han hotades till livet. Han fick brev fulla med människosmuts. Jag vill här nämna att han vid ett par andra tillfällen haft liknande hets över sig, det var 1905-06, då den antimilitära agitationen var särskilt livlig och gjorde myndigheterna nervösa, samt efter Amalthea-dådet och Vångs attentat. Religiösa sinnessjuka trängde sig in i hans bostad, det gjorde också försvarsvänliga sinnessjuka, officerare och mystiska människor gick utanför på gatan och vaktade på honom. Nu, 1910, upprepades samma historia. När han gick till möten och föredrag om kvällarna var han tvungen att ha livvakt med sig, fem kraftiga ungsocialister åtog sig detta uppdrag. Stadsfiskalen kände till denna förföljelse och avdelade ett par poliser som patrullerade utanför bostaden, Vanadisvägen 15. En tid var han tvungen att raka av sig skägget för att ej omedelbart bli igenkänd. Hustrun hade det svårt denna tid, hon gick i ständig ångest att något skulle hända honom. Bland efterlämnade papper finns buntar med brev till henne; under sina agitationsresor skrev han dagligen hem, för att hon ej skulle vara orolig.

Hinke förekom överallt i tidningarna, i karikatyrer och hånbilder som en svart djävul. Han var fullständigt rättslös, blev överallt mött med de mest kränkande beskyllningar. Samma dag som stadsfiskalen i Stockholm meddelade pressen att han ämnade åtala Bergegren för föredraget Kärlek utan barn skriver H. j. Branting i Social-Demokraten (27 april 1910) att Hinke Bergegren håller sina föredrag i medvetet provokatoriskt syfte, för att ge reaktionen förevändning till nya klasslagar mot arbetarna, att Hinke Bergegren i Sverige gör samma tjänst som Aseff i Ryssland. — Att jämföra Hinke med den ryske yrkesprovokatören Aseff var uppenbart orimligt.

I Stockholm blev Hinke frikänd men åtalades i Göteborg och dömdes där för samma föredrag till 2 månaders fängelse. Både i Svea och Göta hovrätt blev han frikänd men dömdes av Högsta domstolen den 8 september 1911 för båda åtalen till 2 månaders fängelse, vilket straff

han avtjänade på Långholmen.

Samma fråga, som Hinke helt lätt berörde i sitt föredrag, tas upp av Statens befolkningskommission i dess betänkande i sexualfrågan år 1938 men på ett helt annat, öppnare och direktare sätt. Hade Hinke 1910 behandlat sitt ämne så hade han väl blivit halshuggen!

I myndigheternas ögon var det 1910 ett brott att predika barnbegränsning för de fattiga. Kampen mot nymalthusianismen leddes av präster och religiöst intresserade, vilka endast kunde förorda avhållsamhet, förbiseende Luthers ord: ”Lägg eld och halm tillsammans och säg: brinn icke!” Man skyndade att tillverka en alldeles ny lag, preventivlagen, som antogs av riksdagen den 2 juni 1910, endast några månader efter Hinkes föredrag. Enligt denna lag blev det förbjudet att till salu utbjuda preventivmedel, att förleda till deras användande eller ge anvisning om hur de skall användas. Lagen saknade all förankring i det allmänna rättsmedvetandet och kom att verka tvärtemot vad lagstiftarna menat. I stället för den avsedda höjningen av födelsesiffran sjönk den. Genom debatten för och emot lagförslaget blev preventivmedlen kända. Hinkes agitation blev ännu mera uppmärksam, liksom hans fängelsestraff blev en god reklam. Hans föredrag Kärlek utan barn trycktes som broschyr i 50.000 ex. och fick en strykande åtgång. Hinke fick fängelse därför att han läst upp sitt föredrag, men myndigheterna gjorde inte ens ett försök att åtala broschyren, ingen tryckfrihetsjury hade kunnat fälla den.

En positiv insats, som ännu består, gjorde Bergegren, då på hans initiativ den 26 maj 1910 Sällskapet för humanitär barnalstring bildades; namnet senare ändrat till Riksförbundet för sexuell upplysning.

Ett par unga arbetare i Kumla, Närke, hade våldtagit och dödat en lärarinna. Tidningarna gav Hinke skulden, ynglingarna skulle ha gått direkt från ett av hans upphetsande föredrag och utfört sin ogärning. Nya Dagligt Allehanda beskyllde honom öppet som anstiftare. Tillfrågade vid rättegången svarade pojkarna att de aldrig hört Bergegren — men skallet mot honom fortsatte ändå i tidningarna. Hinke svarade med ett föredrag: ”Var har vi att söka våldtäktsmännen — bland de unga arbetarna eller bland överklassens fina herrar?”, som han höll på olika platser i Närke och Sörmland.

Den 11 december 1913 talade han i Gnesta. Jag har läst föredraget i manuskript. Det var en blandning av tidigare föredrag, Kärlek utan barn, och andra; utdrag ur Verdandidebatten m. m. Huvudtesen var den vanliga: aktning för kvinnan, barnbegränsning vid fattigdom. Så följde några dagsaktuella inlägg. Han uttryckte sin avsky för alla sexuella våldsdåd och övergrepp, om de så begås av arbetarynglingar eller av överklassens fina gossar — vi kan ej sätta oss in i vad en kvinna, fysiskt och psykiskt, kan få lida.

Länsman Göthman åtalade. I stämningen omtalar han att Hinke i föredraget sagt att det tack vare våldsdådet i Kumla hade bildats en ungsocialistisk klubb där; det var glädjande, och från den synpunkten får de gärna göra om dådet på annat håll, i synnerhet om de gör det i mörkret. Länsmannen begärde omedelbar häktning av Hinke och åberopade en lagparagraf, som skulle ge honom 4 års straffarbete.

Vad Hinke verkligen sagt var, att tack vare tidningarnas rabalder mot honom i samband med Kumladådet hade en klubb bildats i Kumla. Det var glädjande, och ur den synpunkten får de gärna göra om sina beskyllningar. I annat sammanhang hade han sagt att kristendomen höll folk nere i mörker. Det var det enda stället i föredraget och det enda sammanhang i vilket ordet mörker nämndes. Åklagaren har sannolikt gjort några valhänta anteckningar under föredraget, sedan på ett ställe i sin anteckningsbok hittat ordet mörker och då fritt konstruerat: i synnerhet om de gör det i mörkret. Några 4 år fick ej Hinke, men han blev av Högsta domstolen, 10 april 1918, dömd till 400 kronors böter. Så samvetslösa kunde rättegångarna mot honom vara, sådana justitiebrott begicks mot honom.

Hinke i närbild. Ungsocialisterna.

Hinke och hans moder var mycket fästa vid varandra. På 1880-90-talet följdes de åt till teatrar och möten. Det var ett känt par, där de kom arm i arm, Hinke alltid artig och uppmärksam. Jörgen i tidningen Figaro kallar Hinke: en teoretiskt osedlig mammas gosse. Jörgen går på alla Hinkes föredrag men tycker ibland att han är för fin. ”Hinke är för slickad och docentaktig. Och hans osedlighet synes mig alltför teoretisk och mamsellartad. Han tycks dock vara nästan klok och någorlunda tillräknelig.” Vid ett annat tillfälle: ”Herr Hinke har på sista tiden låtit mycket tala om sig som teoretiskt osedlig. I praktiken tro vi Hinke vara just en extra sedlig mammas gosse. Ty han är spinkig och tyckes inte i högre grad känna köttets begärelse. Han ser inte alls osedlig ut. Tvärtom. Han är snarare över medellängd än under densamma, en smärt smidig yngling med enkelt, elegant yttre och ytterst vårdad toalett, hög, intelligent panna, fina, magra, skägglösa, regelbundna drag, pincenez och ett uttryck mitt emellan uppsaladocent och ärbar familjeflicka. Hinke har en flytande tunga och ett vackert organ. Han är måttlig i mat och dryck, hellre än att sitta i rök och suppa med karlar, dricker han te med intelligenta fruntimmer.”

Så långt Jörgen. Första gången jag hörde Hinke tala var år 1906. Jag var sekreterare i en ungsocialistisk klubb och hade enligt uppdrag ”skrivit efter honom”. Han gjorde på oss arbetarpojkar ett överväldigande intryck. Främst genom sin elegans och genom sin okonstlade

vänlighet. Han sade genast du till alla sina ”unghinkar” och dessa sade du till honom. Han drog alltid fullt hus till sina föredrag (ingen i vårt land har talat till så stora skaror som han, skriver Fredrik Ström), klubbkassan fick ett rikligt tillskott, han begärde för egen del ett anspråkslöst honorar och gav praktiska råd om hur överskottet skulle användas.

Från bilder i tidningarna kände vi alla igen honom. Hans utseende var mycket frapperande. Skägg och hår alldeles svart, ögonen bakom de glimmande glasögonen mörka och livliga, tänderna jämna och bländande vita. Skägget var klippt spetsigt och stod trotsigt ut från hakan, håret benat i mitten. Det var detta ansikte som den geniale tecknaren Oskar Andersson, O. A., med en lätt karikatyr gjorde till en bild av Fan själv, vilken karikatyr upptogs av andra tecknare, även av Albert Engström. Dessa karikatyrer förekom överallt i tidningarna. Hinke var Sveriges mest avbildade och omtalade person. Säkert bidrog denna karikatyr till att många lätttröda borgare kände skräck inför honom. Att han samtidigt var så hatad berodde nog på denna skräck. ”Man har, skrev Karbasen, fått in i tjockaste hjärnbarken att Hinke när som helst är i stånd att putta omkull samhället.”

Modellen till karikatyren var en ovanligt vacker man, hög panna, en fint böjd näsa, mot det svarta skägget och de vita tänderna var hans mun röd och sensuell, hans leende var vackert och charmerande, och man förstår så väl en känd kvinnlig läkare, som vid en födelsedag telegraferade: ”Till Sveriges mest bedårande samhällsomstörtare.” Han var välväxt, smärt och gymnastisk, med livliga, energiska rörelser. Hans rykte som talare var välförtjänt. På tribunen visade han sig alltid i helfigur, stod aldrig bakom någon talarstol. Han var alltid diskret, smakfullt klädd, en verkligt fin man. Det sägs att det tar flera generationer att skapa en gentleman, Hinke hade dessa generationer bakom sig i sin kultiverade släkt.

Sina föredrag skrev han i små anteckningsböcker med svarta vaxdukspärmar, under sin tidigaste period som talare omsorgsfullt nedskrivna. Han lärde sig dessa föredrag utantill; de första gångerna, då han var något osäker om innehållet, hade han sin lilla bok med sig i fickan och kastade ibland en blick i den, men så hastigt, nästan litet trolleri-artat, att de flesta åhörarna ej märkte det. Senare skrev han ej sina föredrag så utförligt utan gjorde bara stolpar. Att han skrev sina föredrag får ej fattas så, att han ej kunde tala utan koncept, i debatten var han kvick och slagfärdig. Ur praktisk synpunkt måste han skriva sina föredrag och ha en bestämd titel på dem. Han reste Sverige runt och talade och han måste ha olika föredrag om han talade flera gånger på samma plats. Läser man koncepten till föredragen förvånas man över att de är så knaggligt skrivna, språket är gammaldags, en smula trögt och omständligt. Han följde rätt noga vad han skrivit, men när han talade, fick det en helt annan och bättre form, det liksom föddes på nytt, fick samtalets och vardagsspråkets omedelbarhet.

Just detta, att han alltid talade fritt utan papper, gjorde ett starkt intryck på publiken. De flesta av oss svenskar är blyga och bortkomna, då vi skall yttra oss offentligt. Arbetarna, som kom till Hinkes möten, tittade som förhåxade på hans mun, ur vilken orden strömmade utan uppehåll, ett vattenfall, ett evigt glitter av ord. Man satt andlöst stilla och såg på honom med stora ögon. Varifrån kommer allt detta, var tar han orden ifrån? Han stakade sig aldrig, tuggade aldrig om något, och detta fast han talade med ovanligt uppdrivet tempo, ibland vid ”farliga” ställen brukade han sätta en furiös fart för att polisstenograferna ej skulle hinna med. Rösten var mycket vacker, han behandlade den som en skolad skådespelare, vilket han också var. Hur stor salen var hördes lian väl, och ändå föreföll han tala lågt.

På tribunen rörde han sig fritt (dansant och diabolisk, skrev en tidning), gick några steg fram och åter, ibland en hand i byxfickan, ibland en liten sväng med nyckelknippan eller en snabbtitt i vaxduksboken. Han gestikulerade livligt och övertygande, oftast med båda armarna sträckta mot åhörarna, nervösa rörelser med de vita, smala händerna. Han var aktören, som lidelsefullt gav sig hän, hans minspel växlade från vrede till skämt, han uppförde sitt föredrag, han var en enmansteater, och han klarade med osviklig säkerhet de olika rollerna. Han var den

ojämförlige artisten, Sveriges främste talare.

Var det något värde i det han sade? Det var det naturligtvis också, han hade ett verkligt patos för social rättvisa. Men hans åsikter var inbäddade i lösa fraser. Läser man i vaxduksböckerna blir man förvånad över hur enkla hans tal är, men fraserna verkade starkt på åhörarna, då de framfördes med hans övertygelse och rivande fart. Han var demagog, om man med detta menar någon som vill lysa och blända, som, själv utan ansvar, vill hetsa en okunnig publiks lidelser.

Hans ständiga utfall mot socialdemokraterna för deras riksdagspolitik, mot fackföreningarna för deras femörespolitik, hade dålig saklig grund. Han ansåg att arbetarnas representanter i riksdagen bara hjälpte borgarna att konservera samhället. Hinke satt dogmatiskt fast i Marx' katastrofteori. För alla sorters socialister var målet fattigdomens avskaffande, lika medborgerliga rättigheter för alla; kunde detta nås snabbast och säkrast på evolutionens väg, föreföll det som om Hinke tappade intresset för målet, det var som ville han katastrofen för dess egen skull, för skådespelets skull! Socialdemokratins väg, som Hinke kallade snigelvägen, har på så kort tid som femtio år — inte nått något mål — men dock gjort vårt land till en förebild i fråga om social utveckling. Med all rätt hyllas Branting av arbetarna som *ledaren*. Branting talade i sociala ämnen lugnt och vettigt, Hinke livligt och ovetligt. Hinke rev ned de största applådåskorna — han var demagogen.

Ur språklig synpunkt var hans föredrag egendomliga, därför att han ofta pendlade mellan fin poesi och grova skällsord. Jag minns ett föredrag i ”kvinnofrågan”. Han uppmanade arbetarna till aktning och förståelse för sin kvinnliga partner. Ta ej på det skira och ömtåliga med grova händer, undvik de hårda orden, vi måste förstå också det själsliga i kärleken, skratta aldrig plumpt, behandla aldrig kärlekslivet frivolt. När ni ser två älskande på en bänk, skall ni vända er bort, gå tyst förbi som om ni gick på helig mark. Han talade sakta med sordin på rösten. Och så från detta, skällsord på sedlighetsnuckor, idiotiska svartrockar, överklassdrängar, mördare, blodsugare. Arbetarna tyckte om detta kulsprutesmutter av invektiv, omdömet blev ett beundrande: Hinke, han törs sjunga ut, han! Och det verkade ej så illa, när man hörde honom, därför att han talade så fort och artistiskt. Som Jörgen skrev: ”Hinke var så elegant, svor med sådant behag, hans djävlar smakade som kanderade violer.”

Med sina artiklar i Brand gjorde han mera språklig skada. Att diskutera blev för många ungdomar detsamma som att skälla. Jag minns att jag blev påverkad av detta och hur svårt det var, om man skulle skriva något, att dättna det radikala ursinnet, dämpa de stora, grova orden.

Ibland kunde också Hinke använda sig av ironi. Statsministern, amiral Lindman, hade talat enande ord till svenska folket: ”Vi sitter alla i samma båt”. Hinke replikerade stillsamt i ett föredrag: Det gör vi, det är bara så stor skillnad mellan de, som sitter på det soliga överdäcket, och de som arbetar i det sotiga och heta maskinrummet. Hinke hade också humor. Jag minns en gång då han sade: ”När de religiösa och sedliga talar om människan som Guds avbild, menar de allting hos henne, från huvudet ned till fötterna, utom ett stycke i mitten på fasaden, där Djävulen varit sta och smetat dit något gräsligt.” Det är lätt att förstå effekten av detta på ett folkmöte.

Efter varje föredrag höll Hinke Bergegren alltid ett litterärt föredrag eller en uppläsning. Här kom hans förmåga som talare särskilt till sin rätt; behandlade han ett skådespel karakteriserade han utmärkt de olika personerna. Han talade om Ibsen, Kielland, Björnson, Maupassant, Daudet, Tolstoj, Turgenjev, Gorki, Shakespeare, Schiller, Rydberg, Strindberg och många flera. Och allt kunde han utantill. Med sina litterära föredrag har han gjort en verklig insats i vårt lands folkbildning. Unga arbetare, unga klubbister, som ej förut tagit i en bok, skyndade sig att köpa eller låna de böcker de hört honom så suggestivt skildra. Att Bergegren på detta område lämnade bestående intryck är intygat av många och jag kan berätta att när redaktör Martin Sundell i början av 1900-talet var på besök i Kristiania skrev han till

Hinke Bergegren: ”Har i kväll varit på Nationaltheatret och sett Ibsens Peer Gynt (med Griegs musik) och måste skriva till Er. Kom helt naturligt i kväll ihåg Er förträffliga skildring av Ibsen vid Ert besök i Köping för några år sedan, medan jag var kvar där. Tack för densamma! Minnet av den sitter kvar.”

Erik H j. Linder skriver i Svensk litteraturhistoria att Bergegren haft betydelse för den unge Erik Lindorms utveckling och fortsätter: ”Hinke Bergegren markerade alltid ett starkt litterärt intresse och var fanatisk motståndare till varje tendens att bedöma litteratur efter graden av politisk renlärighet.” Jag kan betyga riktigheten av detta. Jag minns att han på ett möte sade att Carl David af Wirsén var en konservativ sjajas, men det bör inte hindra er att läsa hans dikter, de är förtjusande. Och jag kommer ihåg en annan gång. Hinke och Erik Lindorm stod i ett gathörn och pratade om diktning med mig som uppmärksam åhörare. Hinke stack sitt finger i knapphållet på Lindorms rockslag och citerade Wirsén: Konsten skall förklara och befria, ej enbart vara fotografisk.

Algot Ruhe har sagt att Hinke gjorde gatan till sällskapsrum. Det är sant, han ville ogärna sitta stilla, han hade sobra vanor, tyckte illa om kaféer, använde aldrig alkohol eller tobak, gick helst ute på gatan och pratade. Vid samtal var han livlig och impulsiv, fladdrade från ämne till ämne, som Erik Lindorm sade: han kunde ej hålla ihop ett resonemang från den ena lyktstolpen till den andra. 1912 hade Hinke och jag en liten kontrovers och gick fram och åter på Götgatan och pratade. Vi talade lugnt och vänskapligt, men Hinke blev allt nervösare, tappade sammanhanget i det han skulle säga, vädrade med näsborrarna och bar sig besynnerligt åt, så pekade han på en liten skylt och sade: Jag tycker det luktar här, vi måste gå någon annanstans och prata. Vi hade gått framför ett hus, där renhållningsverket hade ett kontor, utanför satt en liten brevlåda med ordet Budning målat. Det var denna brevlåda, som irriterade honom.

Hinke var en mycket hjälpsam och hjärtegod människa. Bland hans papper finns en anteckningsbok tätskriven med lagparagrafer. Han var ofta försvarsadvokat för sina kamrater och för fattiga, som vände sig till honom. Hörde han att någon unghinke var tagen av polisen skyndade han sig genast dit för att höra vad det var frågan om, och han blev hos polisen bemött med både aktning och respekt. Han besökte fängelser och sjukhus, om han kunde vara till någon hjälp eller uppmuntran. Han gjorde ibland högst privata inspektioner på skyddshem, och ofta hjälpte han frigivna fångar.

Ibland kunde han vara för moralisk. Som förut sagts hade jag en liten kontrovers med honom. Han hade angripit mig på en kongress, därför att jag flyttat och ej betalat två månaders hyra. Jag hade gått arbetslös hela vintern och dylika skulder betalades, när man framåt våren fick arbete. Jag gick ifrån partiet, var redan förut trött på den verklighetsfrämmande agitationen, och skrev 1912 en liten bok om ungsocialismen, en kritik över de kommunistiska utopierna och den grova fritänkaragitationen, som bedrevs inom rörelsen. — En klubb hade utlyst ett möte med Hinke och en kvinnlig agitator som talare, men i Brand offentliggjorde Hinke att han ej kunde komma, då den kvinnliga klubbisten var skyldig en förening så och så mycket. Något senare anmärkte han lika moraliskt på Erik Lindorm, som i brev svarade honom: ”Till min förvåning får jag höra att Du ute på stan uppehållit Dig vid mina privatförhållanden ang. mitt och mina syskons understöd till min far. Nå, det tillhör nu en gång de mänskliga rättigheterna och de offentliga nöjena, men jag hade dock väntat mig att Du först skulle hos mig efterhöra min mening. Om min far varit naiv nog att hos Dig söka något slags stöd, så är det väl även Din skyldighet att höra andras uppfattning. Du känner nog inte närmare till vår far och hans förhållande till min familj. Det är en mycket dyster historia och jag skall inte lägga ut den här. Så mycket kan jag dock förtro Dig att jag i tjugooårsåldern beslöt mig för att aldrig mer ha något med honom att skaffa. En individ, som i alkoholistiskt bärsärkarseri vräker hela sin familj, hustru och fyra minderåriga barn, på dörren, har egentligen förverkat alla rättigheter att betraktas som människa. Jag var 14 år då, och jag glömmer det aldrig.” Han redogör för den hjälp han givit och slutar: ”Detta hindrar inte att man får stå och schavottera

som en onaturlig son, när sanningen är att man haft en onaturlig far.”

Jag, Lindorm och flera andra tyckte illa om denna Hinkes moraliska beskäftighet. Så här efteråt är man hågad att säga att även detta visade en god sida hos honom. Han ville att hans unghinkar skulle sköta sig, själv var han ett mönster, samvetsgrann och noga med allt.

Åren 1910-12 betydde en toppunkt för det ungsocialistiska partiet med cirka 20 000 medlemmar, organiserade i klubbar på alla större orter inom Sverige. Tidningen Brand, där Hinke var redaktör, såldes i omkring 30 000 ex. De flesta medlemmarna bekände sig till den kommunistiska anarkismen med den ryske fursten och vetenskapsmannen Peter Krapotkin som lärofader; det var särskilt hans bok Erövringen av brödet som lästes. Krapotkin målar med mjuka och varma ord ett samhällsideal, där staten är avskaffad och med den polis, lagar och militarism. Arbetarna har genom sina fackföreningar övertagit makten, avskaffat privategendom och lönesystem. I fabrikena tillverkar arbetarna med hjälp av en högt utvecklad teknik på några timmar om dagen allt som samhället behöver, var och en använder sig av varorna efter sitt behov, ingen behöver längre svälta eller stjäla. När detta samhälle fått sin organisation färdig behövs ej längre någon statlig överhet eller någon form av makt, individen har sin fulla frihet, han har god tid att efter behag ägna sig åt nöjen, konst och vetenskap. Den organisation som behövs ordnas på de olika orterna i form av fria sällskap.

Krapotkins samhälle är i detalj väl genomtänkt, han är en lärd man, som samtidigt har sinne för praktiska saker. Angående den tekniska utvecklingen har han blivit sannspådd. Han pekar på den tendens till kommunism, som fanns när han skrev sin bok. Och vi kan nu säga att stora delar av de europeiska samhällena har blivit kommunistiska, järnvägar, vattenfall, post och telegraf, gruvindustri, stålindustri, skolor, parker, museer. Det vore underbart att få leva i Krapotkins idealsamhälle, en fullt genomförd kommunism. Om Kristus hade ägnat sig åt nationalekonomi hade han sannolikt socialt kommit fram till samma resultat som Krapotkin. Krapotkins lära har en viktig hake, människornas egoism och ondska, och han förutsatte också en annan, en högre moral hos människorna, varifrån nu den skall komma. Krapotkins samhällsideal var också Hinke Bergegrens. Han beundrade Krapotkin, som han personligen kände, de brevväxlade med varandra på franska.

Det ungsocialistiska partiet agiterade emot parlamentarismen, mot alla partiella reformer, staten var endast och kunde aldrig bli något annat än ett organ för tvång över människorna. Partiet var ett diskussions- och bildningsparti. Man trodde sig ideellt kunna påverka arbetarna att ansluta sig till den Krapotkinska anarkismen. Som utövande organ tänkte man sig fackföreningarna, vars medlemmar skulle uppfostras att förstå samhällets tekniska organisation, så att de vid givet tillfälle kunde överta ledningen av samhället. Detta givna tillfälle skulle komma i samband med den generalstrejk man agiterade för och samlade sig till.

På en fråga av tidningen Varia 1901: Kan anarkismen hejdas? svarar Hinke och Branting med var sin artikel. Hinke skriver att våldsdåd ej har med anarkismen att göra, handlingens propaganda är ej identisk med anarkismen, som är den individuella frihetens idé, och den kan ej hejdas. Attentaten får för stor reklam, människorna fasar för mordet på en kung men tar med jämnmot om en specerihandlare dödas. Branting skriver utförligare och bättre om anarkismen än vad Hinke gör. Branting skiljer också mellan våldsdåd och den anarkism, som i en ideell världsbild drömmer om ett samhälle utan styrande och styrda, där friheten är så fullständig, att även lagarnas tvång som onödigt bortfallit — en framtidshägring, säger Branting, som varken kan eller bör hejdas. ”Det kan tvärtom väl behövas att den hålles levande i en tid då statens ingripande överallt måste påkallas mot den individuella anarkism, som råder i de ekonomiska förhållandena, och som alstrar tyranni. Har samhället blivit kollektivistiskt öppnar sig nya vägar för allas frihet. Engels uppställde önskemålet att staten skall bli onödig, skall bort, regeringen över personer bör efterträdas av förvaltning av saker och ledning av produktionsprocessen.”

Denna diskussion om staten har sakligt fortsatts av ungsocialisternas arvtagare, syndikalisterna, och det kan väl behövas att den hålles levande i en tid då statens ingripande gör sig gällande på alla områden och vi går vilse bland lagar och förordningar, som vi inte har någon möjlighet att känna till.

Ungsocialisterna var svärmare, det statslösa samhälle de drömde om blev en religiös idé. Generalstrejken blev apokalyptisk, man talade om en ”slutlig” uppgörelse, föredrag och dikter innehöll nästan alltid en hymn till en ny soluppgång, ja, man till och med utlovade en bättre, en rödare, en varmare sol, bara kapitalismen hade avskaffats.

”Mycken ärlig och idog kamplust för proletariatet fanns bland dessa ungsocialister, en ofantlig offervilja och arbetsglädje”, skriver Fredrik Ström i sina memoarer.

Ungsocialisterna hade en klok och intelligent teoretiker i Albert Jensen, men den samlande gestalten var Hinke Bergegren. Klubbisterna kände sig som ett brödraskap, sammansvurna inför den väldiga uppgiften att störta samhällen, troner, altare, parlament, militarism, kapitalism. Dessa idéer höll ihop alla i ett sällsamt kamratskap. Man hade också en yttre uniform, stor, svart rosett, stor, vidbrättad hatt, även på främmande ort kände man genast igen en kamrat. Det var mycken intelligent ungdom, som sökte sig in under Hinkes baner, många som sedan ”gjort sig ett namn” som författare, konstnärer, organisatörer, journalister, riksdagsmän o. s. v. Skulle jag räkna upp dem alla bleve det en hel katalog. Intresset att diskutera samhällsfrågor och litteratur var fantastiskt. Minnet av detta kamratskap och dess ändlösa, eggande diskussioner lever ännu starkt hos alla, som var med.

Dessa ungdomar hade ett särskilt stort intresse för poesi. Hinke införde en myckenhet dikter i sin tidning. Många av dessa dikter blev agitatoriska vapen, man kunde dem utantill och läste dem på enskilda och offentliga möten. I Stockholm tillhörde skådespelerskan Jessie Wessel som ting flicka Norra klubben. Jag hörde henne som tolvårig deklamera och sjunga på våra möten.

En skald, som Hinke tyckte om, var Zacharias Topelius. Främst hans revolutionära dikter, men han värdesatte också det blida och barnafromma hos honom. Topelius' dikt ”Kommunismens vagga” gjorde många ungdomar till revolutionärer. Den dikten var den enda teoretiska barlast jag hade, när jag skrev in mig i rörelsen. Jag minns en gång då Jessie Wessel, då sjuttonårig, läste den på ett stort A-salsmöte. Alla satt tysta, som bedövade av ett bombnedslag.

En gata, Hamburg? London? Wien? Paris?
 Kväll. Mörker. Storm. Den stora spegelrutan
 av en butik för alla läckerheter
 från jordens hav och länder, klart belyst,
 allt dukas upp för vandrarnas lystna blick,
 allt doftar lust, allt skiner välbehag.
 Stig in! Förnimmer du ej Herrens ord:
 'Jag hungrade, och du gav mig att äta.
 ' — Ja, med ett tillägg: ät, om du har guld!
 Längst in i detta rika paradiset
 framskyntar skuggor, sträckta i divaner,
 vid berg av ostron, hummer och champagne.
 Men utanför stå i gatans mörker
 och halvt förbländade av rutans dager
 vid dennas ena hörn en svulten usling,
 i trasor klädd, och vid det andra hörnet
 en fattig mor med ett förhungerat barn.
 Du, som därinne sitter, mätt vid bågarn,
 driv bort dem, om de lystet stirra in.
 Skjut ned dem med kartescher, om de sträcka

sin magra hand mot dina läckerheter
och säga till dig: egendom är stöld!

Hinke själv skrev dikter av växlande värde. Det formellt bästa han åstadkom var en satirisk dikt "Herr riksdagsman". Från trycket utgav han ett flertal böcker, romanerna Strejkledaren. - En stad i eld och blod. — En misskänd oskuld. — Kains barn. — Bältespännare samt skådespelen Rösta med de moderat-liberala. — Röda jungfrun. — Prästen och djävulen. — Rusets fånge. — Det blir en gång. — Sedlighetskråkor. — Skökan Rättvisa. Dessutom ett stort antal broschyrer i olika ämnen, de flesta nymalthusianska. Hans skönlitterära författarskap är ej så märkligt, han har en rapp och livlig stil, hans dialoger flyter lätt och han återger riktigt och karakteristiskt arbetarnas språk. Rätt många av hans teaterstycken har spelats av amatörer på Folkets Husteatern. Hans romaner och pjäser har alla en agitatorisk tendens, hans figurer är marionetter för olika påhängda åsikter. För partivänner är detta kanske behagligt, men neutralt sett blir det trist, utan psykologiskt, konstnärligt värde.

Senare år. Teaterkritiker. Kommunist.

Våren 1911 tog sig Hinke fritt ett år från Brand för att skriva på sina böcker och ägna sig åt resor. 1914 kom världskriget, då ägnade han mycken tid och mycket utrymme i sin tidning åt att predika mot krig och att varna för "tyska faran". För Hinke Bergegren gick de följande åren utan större, yttre händelser. Han blev lugnare, hans tal blev också lugnare, ungefär i samma takt som hans skägg och hår grånade.

I mars 1916 lämnade han ifrån sig redaktörskapet för Brand, som övertogs av Ivan Oljelund. Den ungsocialistiska rörelsen började gå tillbaka, när Hinke ej stod i spetsen för den — utan Hinke inga unghinkar. I februari 1916 blev han medlem av Sveriges dramatiska författarförening, där Ernst Didring var ordförande och Martin Kock sekreterare. Han försökte få några av sina teaterstycken uppförda på någon större teater, men det lyckades ej för honom.

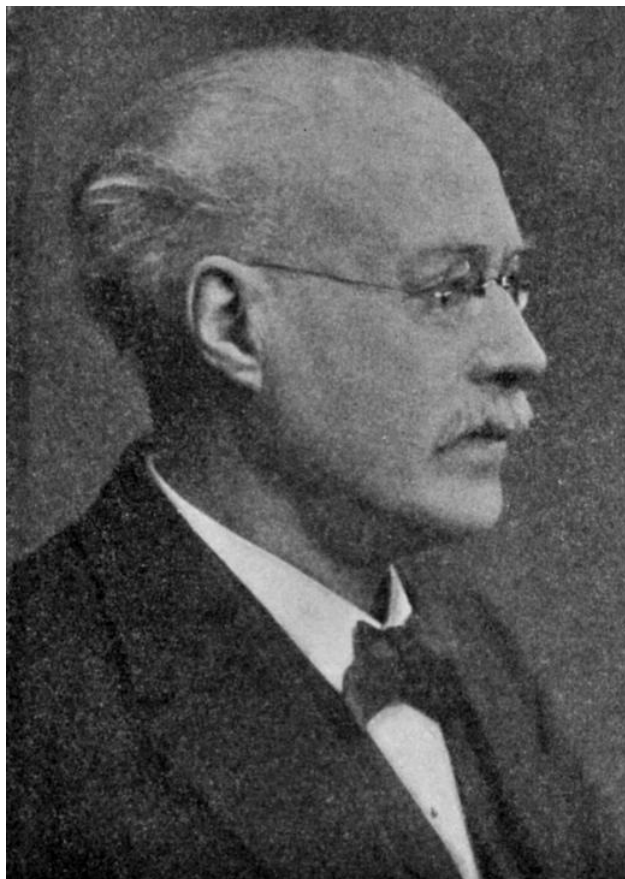
1918 träffas han av en stor sorg, då hans moder dör. Han har berättat att modern var vid full vigör in i det sista. Hon sloknade som när man blåser ut ett ljus. Av hennes 6 söner levde endast Herman och Henrik och Herman går bort före Hinke. Strax före sin död lämnar modern Hinke sitt testamente. Att hon är gammal och sängliggande kan man ej se på denna skrivelse med dess vackra handstil, karaktärsfast, utan en darrning på handen: "Som Ni mina barn veta är jag alldeles emot allt yttre prål, hatar alla granna ord och fraser, i synnerhet vid gravens rand. Det är därför min allvarliga, bestämda önskan och bön till Eder att i min dödsannons står: Fru Carolina Bergegren, f. Hillberg, änka efter, o. s. v. Avled etc. Intet mer. Min begravning enkel, men i stora gravkoret. Där har pappa, där har Teodor invigts till den sista vilan. Intet tal, utan blott vad som hör till ritualen. Endast klockan må ljuda! Jag har i livet älskat att höra den. Därtill min sista önskan och bön: ingen sten får resas på gravens rand. Graven tillhör farmor, och hennes söner ville ej ha sten därpå. Min önskan har alltid varit att söka föregå och inge Eder känsla för det rätta, det sanna och sköna i livet. Kännen I i Edra hjärtan, säger Eder edert förstånd att så varit, är det den skönaste minnessten. Haven tack för all Eder kärleks skull."

Hinkes teaterintresse sökte sig denna tid andra vägar. Han blir teaterkritiker i Folkets Dagblad och ingår i det kommunistiska partiet. Han berättar i en intervju att han försökte få det ungsocialistiska partiet över till bolsjevikerna, men då detta misslyckades gick han ensam — det var ej att vara överlöpare, sade han, endast en direkt fortsättning på hans ungdoms marxistiska tro.

I mars 1921 får Hinke av ryske konsuln Fredrik Ström visum för resa till Ryssland. Han stannar en månad i Ryssland, sammanträffar med höga sovjetjänstemän och blir som gammal revolutionär och rysslandsvän mycket uppmärksammas.

Hans hustru, som troget stått vid hans sida under de svåra åren med fängelse och förföljelse,

arbete och resor, avlider år 1934, 78 år gammal. Två år därefter fyller Hinke Bergegren 75 år. Hinke, som i tusentals karikatyror avbildats som en svart Fan, har nu skiftat färg, naturen har roat sig med att i hår och skägg göra honom alldeles snövit. Han ser nu utomordentligt förnäm ut. Man märker vid denna födelsedag att tiderna förändrats, att jorden snurrat runt många varv, sedan han var ung. Fängelsekunden Hinke, särskilt förföljd av Justitie-Pelle, får telegram ”med uppriktig välgångsönskan” från f. justitieminister Schlyter. Och nu bekänner Hinke sin patriotism: Jag älskar Sverige och svenskarna lidelsefullt och jag älskar vårt språk, som jag anser vara det vackraste i världen. Hans mänskliga finhet och godhet har skaffat honom vänner i alla läger. Kända vetenskapsmän, läkare och advokater hyllar honom. Gunnar Myrdal hyllar honom som pionjär i de nymalthusianska frågorna. Några år tidigare hade Knut Wicksell uttalat att Hinke borde få statspension för denna sin propaganda.

Hinke 1930

Hinkes teaterrecensioner, som han skrev på sin ålderdom, var sakliga och fina, sakliga och fina som den konstkritik han skrev som yngling. Till 75-årsdagen skrev teaterchefen Albert Ranft: ”Hinke Bergegren är en förtjusande man, han har en ton i sin kritik, som aldrig är personligt sårande, utan alltid rättvis och riktig. Hans insats på detta område måste betecknas som stor och fruktbringande.” Svenska Teaterförbundet hyllar honom: ”Med tack för Edert stora intresse för vår konst och vår kår.”

Socialt var Hinke Bergegren på sin ålderdom en aning desorienterad. Han saknade sin ungdoms kampår, vart hade idealismen, hänförelsen tagit vägen? Det var ju gott och väl att arbetarna fått det bra. Men hur hade det gått till? Nu gick allt i borgerligt samförstånd, arbetarna såg ej mot framtiden, staten fjättrade människorna mer och mer i lagar och förordningar och arbetarna såg ut att trivas. Arbetarna tänkte bara på nöjen och på att klä sig fint. Dels på allvar, dels med sitt gamla charmerande leende sade han: det är konfektionen, som förstört revolutionen.

Jag har kallat ett kapitel Hinke i närbild. Det är överord. Jag har visserligen suttit ganska nära

i salongen och sett honom agera. Men ej sett honom bakom kulisserna. Och det finns en när-bild ännu längre in, bakom pannans kuliss, där de skyggaste, de hemligaste tankarna har sin boning; dit kan det vara intressant men ofta onödigt och påträngande att söka komma. Hinke kanske hade sitt Getsemane att genomlida? Jag kan bara ställa frågor. Var han plågad av att hans dröm i ungdomen att bli författare och dramatiker ej helt uppfylldes? Men då han i sina romaner och teaterstycken ej kan komma innanför människornas yttre kulisser, tror jag att han var en herre med ringa djupsinne, utan inre kval. Han föreföll vara utåtvänd, trivdes med skall och förföljelse mot sig, trivdes med sina anhängares tillgivenhet. Man såg honom alltid glad och leende, även när det yttre trycket mot honom var mycket hårt. Han var nervöst livlig, blev lätt skrämmd av buller, någon gång kunde man se något jagat och oroligt hos honom, men det var bara glimtvis; han hade en utomordentlig behärskning, en stark vilja, en stålfjäder i kroppen. Därför kunde han utan att svikta orka med ett liv, som bjöd på motstånd, motgångar, kamp och strid i mått, som var rågade långt utöver det vanliga.

Efter en svår hjärtsjukdom avled Hinke Bergegren den 10 maj 1936. Stora människoskaror samlades på gatorna när stoftet fördes till kyrkogården. Kistan var höljdd av röda nejlikor och drogs av ett hundratal arbetarkvinnor i röda blusar. Ett värdigt slut som skulle ha glatt den gamle rabulisten om han själv hade kunnat se sin sista färd genom sin hemstads gator.